

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN TEMEL İÇ VE DIŞ POLİTİKALARI ve SULTAN I. GIYÂSEDDİN KEYHÜSREV

(1192-1196, 1205-1211)

THE FUNDAMENTAL DOMESTIC AND FOREIGN POLICIES OF THE ANATOLIAN SELJUK SULTANATE AND SULTAN GIYATH AD-DIN KAYKHUSRAW I

Salim KOCA*

“Bir devlet adamı, geride
bıraktığı eser kadar büyüktür”.
Napoléon

Öz

Türklerin Malazgirt zaferinden itibaren 15-20 yıl içinde Anadolu'yu fethetmeleri ve burada kendi devletlerini kurmalarından sonra Batı dünyası ile Bizans'ın başlıca gayesi, Türkiye Selçuklu Devletini yıkmak ve Türkleri Anadolu'dan geldikleri yere atmak veya bu ülkede imha etmek olmuştur. Bunlar karşılık Türkiye Selçuklu hükümdarları da Türk tarihinin en ağır ve en çetin vatan savunması yapmışlardır. Onlar bununla da kalmamışlar, II Haçlı serleri sonucunda (1147-1148) Batı dünyasının, Miryokefalon zaferi sonucunda da (1176) Bizans'ın emellerine tamamen son vererek, Anadolu'yu istikrara kavuşturmuşlardır. Bundan sonra Türkiye Selçuklu hükümdarlarından Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1205-1211), devletlerini maddeten ve manen geliştirmek için bazı temel iç ve dış politikalar uygulamışlardır. Bu politikalardan biri, devleti sarılmış bir kara devleti olmaktan kurtarıp doğal sınırlarına ulaştırmak, diğeri de Selçuklu ekonomisini dış dünyaya açmak ve onunla bütünleştirmektir. Sultan Keyhüsrev'in temelini attığı bu politikalar, oğulları İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ve Alâeddin Keykubâd (1220-1237) tarafından devam edilerek, gerçek hedefine ulaştırılmıştır. Böylece Anadolu, tarihinin hiçbir devrinde görülmemiş şekilde iktisadî ve medenî bakımdan büyük bir gelişmeye sahne olmuştur.

---

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fak. Öğretim Üyesi. skoca@gazi.edu.tr

Bu küçük araştırmanın gayesi, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in, özelliği ve önemi henüz tam olarak ortaya konamamış olan bu iki temel politikasını ve diğer faaliyetlerini ortaya koyarak, bu başarılı sultanın tarihte oynadığı rolü belirtmektir.

Anahtar Kelimeler

Sultan II. Kılıç Arslan, Sultan II. Süleymanşâh, Veliht Tayini, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, İmparator Laskaris, Kadı Tirmizî, Doğal Sınırlar, Antalya'nın Fethi, Ekonomiye Dış Dünyaya Açmak, Mezalim Divanı (Yüksek Mahkeme), Şeyh Mecdeddîn İshak, Ahîler, Sürpriz Baskın, Panik.

Abstract

Following the conquest of Anatolia by the Turks within 15-20 years after the victory of Manzikert and the Turks establishing their own states in this land, the primary purpose of the Western World and Byzantium was to destroy the Anatolian Seljuk Sultanate and expel the Turks out of Anatolia back to where they came from, or destroy them in this country. In return, Anatolian Seljuk rulers had to conduct the gravest and most difficult homeland defense in Turkic history. Not being contented with this, they also brought stability to Anatolia by completely putting an end to the desires of the Western World at the end of the Second Crusade (1147-1148) and those of Byzantium as a result of the victory of Myriokephalon (1176). Afterwards, the Anatolian Seljuk ruler Sultan Gıyath ad-Din Kaykhusraw I (1205-1211) started carrying out some fundamental domestic and foreign policies in order to physically and spiritually improve his sultanate. One of these policies was to free the sultanate from being a landlocked country and expand it towards its natural borders, while the other policy was to open up and incorporate Seljuk economy to the outside world. These policies established by Sultan Kaykhusraw were continued by his sons 'Izz ad-Din Kaykawus (1211-1220) and 'Ala ad-Din Kayqubad (1220-1237), who successfully reached these policies to their real goals. Thus, Anatolia witnessed a great economic and civilized improvement not seen throughout its entire history.

The aim of this small research is to reveal these two fundamental policies, whose characteristics and importance have not been asserted yet, of Sultan Gıyath ad-Din Kaykhusraw I and his other activities, and to emphasize the role played by this successful sultan in history.

Keywords

Sultan Kilij Arslan II, Sultan Suleiman Shah II, Appointment of Heir Apparent, Sultan Gıyath ad-Din Kaykhusraw I, Emperor Laskaris, Qadi Tirmizî, Natural Borders, Conquest of Antalya, Opening up the Economy to the Outside World, Diwan al-Mazalim (High Court), Sheikh Majd ad-Din Ishaq, Akhis, Surprise Raid, Panic.

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti, kuruluşundan henüz 20 yıl geçmişti ki¹, iki büyük dış tehdit ve tehlike ile karşı karşıya gelmiştir. Bu tehdit ve tehlikelerden biri Batı Hıristiyan Dünyasından (Haçlılar), diğeri de Selçukluların sınır komşusu olan Bizans'tan gelmekteydi. Gerek Batı Hıristiyan Dünyasının gerekse Bizans'ın gayesi, aşağı yukarı aynı idi; Türkiye Selçuklu Devletini yıkmak, Türkleri Anadolu'dan tamamen atmak veya burada imha etmektir. Türkiye Selçuklu hükümdarları, takriben bir asırdan fazla bir süre bu iki büyük tehdit ve tehlike ile uğraşmak zorunda kalmışlardır. Kısaca söylememiz gerekirse, ilk Selçuklu hükümdarları, Batı Hıristiyan Dünyasına ve Bizans'a karşı Türk tarihinin en ağır ve en çetin vatan savunmasını yapmışlardır. Daha önemlisi, onlar, bu gayretleri sonucunda özellikle Batı Hıristiyan Dünyasına Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu gerçeğini kabul ve tescil ettirmişlerdir. Nitekim Batı Hıristiyan Dünyası, II. Haçlı seferi sırasında Türklerle dopdolu olarak gördüğü ve onların büyük bir gayretle savunduğu Anadolu'yu, bundan böyle Türk vatanı anlamında "**Türkiye**" (Turchia, Turquia) adıyla anmaya başlamıştır².

Türkiye Selçuklu hükümdarları, geç de olsa aynı başarıyı Bizans karşısında da elde etmişlerdir: Bizans, Türklerin Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da gerçekleştirdikleri **fetih, göç, yerleşme ve teşkilatlanma faaliyetlerini** hep geçici bir faaliyet olarak değerlendirmiş, onları buradan atma gayesi güderek, bu hususta defalarca teşebbüste bulunmuştur. Fakat Türkiye Selçuklu Devletinin beşinci hükümdarı **Sultan II. Kılıç Arslan** (1155-1192), Miryokefalon zaferi (1176) ile Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan sürüp çıkarma plânına tamamen son vermiştir. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Bizans, bu yenilgi ile Malazgirt meydan savaşından beri 105 yıl taşımış olduğu Anadolu'yu Türklerden geri alma ümit ve emelini tamamen yitirmiştir. Tıpkı Batı Dünyası gibi o da, bu yenilgiden sonra Anadolu'nun bir Türk vatanı olduğu gerçeğini ister istemez kabul etmek ve onaylamak zorunda kalmıştır³.

Miryokefalon zaferiyle Bizans'ın bütün emellerine son vermek; Türk siyasi birliği önünde en büyük engel olan Dânişmendli Beyliklerini (Kayseri şubesi: 1169, Sivas şubesi: 1175, Malatya şubesi: 1178) birer birer ortadan kaldırmak ve topraklarını ilhak etmek suretiyle Anadolu'yu büyük ölçüde istikrara kavuşturmuş olan Sultan II. Kılıç Arslan ve onu takip eden Türkiye Selçuklu hükümdarları, bundan sonra Anadolu'nun şartlarına ve idare ettikleri toplumun

¹ Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluş tarihi olarak genellikle 1077 yılı kabul edilmektedir.

² **Turan**, 1971: 196; **Turan**, 1980: 295, 355 vd.; **Cahen**, 2002: 100; Ayrıca bkz. **Dânişmend**, 1966: 119-124; **Koca**, 2000: 57.

³ **Köymen**, 1977: 30; **Turan**, 1971: 210; **Kafesoğlu**, 1972: 95; **Gordlevski**, 1988: 48; **Cahen**, 1984: 116; **Kienitz**, tarihsiz: 123; **Çay**, 1987: 83; **Koca**, 1997: 7.

ihtiyaçlarına uygun bazı politika ve faaliyetler göstermişlerdir. Bu politika ve faaliyetleri şu şekilde belirtmek mümkündür:

1-) Türkiye Selçuklu hükümdarları, I. Haçlı Seferi sonucunda sahilleri ve sahillere yakın yerleri Bizans'a ve Haçlılara kaptırarak, İç Anadolu yaylasına çekilmek zorunda kalmışlardır. Devletleri de, bir kara devleti hâline gelerek, dört taraftan sarılmıştır. Bu durumda kendilerini koruyamayacaklarını ve savunamayacaklarını anlamış olan Türkiye Selçuklu hükümdarları, bundan böyle devleti, dört taraftan sarılmış bir kara devleti olmaktan kurtarıp doğal sınırlarına, yani denizlere ulaştırma politikasına ve faaliyetine yönelmişlerdir. Bundan dolayı onlar, bütün güçlerini ve enerjilerini bu gaye üzerinde toplamışlardır. Bütün seferlerini ve savaşlarını da bu gayelerini gerçekleştirmek için birer vasıta olarak kullanmışlardır.

2-) Bütün Türk hükümdarları gibi Türkiye Selçuklu hükümdarlarının da başlıca gayesi, toplumu bütünüyle refaha ulaştırmak ve refah içinde yaşatmaktır. Fakat onlar, Türkiye Selçuklu Devletinin ilk yüzyılı içinde iç ve dış meselelerinin çokluğu ve yoğunluğu yüzünden ekonomik meselelerle yakından ilgilenme fırsatı ve imkânı bulamamışlardır. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse onlar, ancak devletin sınırlarını doğal sınırlarına ulaştırma ve Anadolu'da Türk siyasî birliğini kurma politikalarında belirli bir başarı elde ettikten sonra ekonomik meseleleri ele alabilmişlerdir. Türkiye Selçuklu hükümdarları, bu hususta önce ekonominin temel altyapısını (yol, köprü, kervansaray, han vs. gibi)⁴ kurup geliştirerek, doğu-batı, kuzey-güney ülkeleri arasında işleyen dünya transit ticaretinin Anadolu'dan geçmesini sağlamışlardır. Onlar, bununla da kalmamışlar, yaptıkları uluslararası antlaşmalarla Selçuklu ticaretini dış dünyaya açmışlar ve onunla bütünleştirmişlerdir. Böylece Anadolu, tarihinin hiçbir devrinde görülmemiş şekilde iktisadî ve medenî bakımdan büyük bir gelişmeye sahne olmuştur. Bu gelişmenin etkisi topluma, refah, mutluluk ve zenginlik olarak yansımıştır.

3-) Bilindiği gibi, Selçuklu ve Türkmen beyleri, Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da fethettikleri yerlerde kendi devletlerini ve beyliklerini kurmuşlardı. Bu devletlerin ve beyliklerin tek tek dış istilâlara ve tehditlere karşı koymaları çok zor idi. Bu, ancak güçlerini birleştirdikleri takdirde mümkün olabilirdi. Anadolu'nun en büyük Türk devletini kurmuş olan Selçuklu hükümdarları,

⁴ Anadolu'da, ekonominin temel altyapısı olan kervansaray inşasına, ilk defa Sultan II. Kılıç Arslan zamanında (1155-1192) başlanmıştır. Tarihî kayıtlara göre, Sultan II. Kılıç Arslan zamanında **Konya-Aksaray** ve **Konya-Akşehir yolları** üzerinde olmak üzere iki kervansaray inşa edilmiştir. Bunlardan Konya-Aksaray yolu üzerindeki kervansaray Sultan II. Kılıç Arslan'a, Konya-Akşehir yolu üzerindeki kervansaray ise devlet adamı Altun-apa'ya aittir (**Anonim Selçuk-nâme**, 1952: 25/38; **Turan**, 1946: X, 476). Fakat, her iki kervansaray da zamanın ve iklimin yıpratıcı etkisi ve ihmal sonucunda yerle bir olmuş, zamanımıza ulaşmamıştır.

buradaki varlıklarını koruyabilmek ve savunabilmek için Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altında Anadolu'da Türk siyasî birliğini kurma politikası ve faaliyeti gütmüşlerdir. Bu politikanın ve faaliyetin gereği olarak onlar, Türk soyundan olan devletleri ve beylikleri birer birer ortadan kaldırıp topraklarını ilhak ederken başka soydan ve kültürden olan devletleri ve beylikleri de belirli statülerle kendilerine bağlayarak, Anadolu'da büyük ölçüde Türk siyasî birliğini kurmuşlardır.

Burada özellikle belirtelim ki, bu politikalarından ilk ikisinin temelini atan Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'dir. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, kısa saltanat döneminde Antalya'yı fethederek (1207), devletin sınırlarını güneyde doğal sınırlarına, yani Akdeniz'e, Samsun üzerine yaptığı seferle de Karadeniz'e ulaştırmıştır. O, bununla da kalmamış, bu fetihten sonra Kıbrıs Frankları ve Venediklilerle ticareti karşılıklı düzenleyen birer antlaşma yaparak, Selçuklu ekonomisini dış dünyaya açmış ve onunla bütünleştirmiştir. Bu antlaşmalardan sonra Batı ülkelerinde deniz yoluyla Anadolu'ya, Anadolu'dan da Batı ülkelerine mal akışı son derece hızlanmıştır.

Biz, bu küçük araştırmamızda Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in, özelliği ve önemi henüz tam olarak ortaya konamamış olan bu iki temel politikasını ve diğer faaliyetlerini ortaya koyarak, bu başarılı sultanın tarihte oynadığı rolü belirtmeye çalışacağız. Daha önce **Osman Turan**, **Tuncer Baykara** ve **Selim Kaya** gibi bilim adamları, Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev hakkında birer araştırma yapmışlarsa da onlardan hiçbiri konuyu Türkiye Selçuklu hükümdarlarının izledikleri iç ve dış politikalar açısından ele alıp incelememiştir⁵.

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve devrinin en temel ve en sağlam kaynağını, İbn Bîbî'nin edebî ifadelerle bezeli kroniği oluşturmaktadır. Dolayısıyla Sultan Keyhüsrev ve devri hakkında en çok bilgi bu kronikte bulunmaktadır. Kendisine özgü bir üslubu olan İbn Bîbî, Türkiye Selçuklu devri ile ilgili tasvirlerini özellikle zamanın ve olayların rengine ve anlayışına boyamak suretiyle ortaya koymuştur. Bu sebeptendir ki, onun kroniğinde olayların gerçek yüzü, ancak ana hatları ve genel çizgileriyle tasvir edilebilmiştir. Bazı gerçekleri içinde gizlemek gayesiyle başvurulmuş ayrıntıya ise, bu eserde pek fazla yer verilmemiştir.

---

⁵ **Osman Turan**, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971; **Tuncer Baykara**, Gıyâseddin Keyhüsrev (1154-1211), Gazi-Şehit, Ankara 1997; **Selim Kaya**, I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211), Ankara 2006. Bunlardan Tuncer Baykara'nın çalışması, bilimsel iddiası ve kaygısı olmayan, aydınlar için yazılmış bir kompilyondur.

A-) SULTAN I. GIYÂSEDDÎN KEYHÜSREV'İN BİRİNCİ SALTANAT DÖNEMİ (1192-1196)

1-) Türk Devlet Geleneği ve Sultan II. Kılıç Arslan'ın Siyasî Vasiyeti

Türkiye Selçuklu Devletinin beşinci hükümdarı II. Kılıç Arslan (1155-1192), 1185 yılında saltanatının 30 yılını doldurmuş bulunuyordu. Sultan, bu 30 yıllık süreyi yoğun askerî ve siyasî faaliyetlerle geçirmişti. Artık o, 70 yaşını aşmış, ihtiyarlanmış ve yorulmuştu. Devamlı mücadele, özellikle birbirini takip eden sürekli savaşlar ve seferler, onu, maddeten ve manen çok yıpratmıştı. Üstelik o, ayaklarından da malul hâle gelmiş bulunuyordu. Yükünü oğulları arasında paylaştırıp yaşlılık günlerini dinlenmek suretiyle, rahat ve huzur içinde geçirmek istemekteydi. O, bu arzusunun iki önemli kararlar ortaya koymuştur. Bu kararlardan biri, Türk devlet geleneğine uygun olarak, Selçuklu ülkesini 11 oğlu arasında paylaştırarak, her birinin idaresine bir şehir veya bölge vermektir. Diğeri ise en küçük oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev'i kendisine veliaht ve halef yapmaktır. Sultan II. Kılıç Arslan, 1185 yılında birinci arzusunun, 1192 yılında da ikinci arzusunun gerçekleştirmişti⁶.

Sultan II. Kılıç Arslan'ın Türk egemenlik anlayışına ve devlet geleneklerine uygun olarak yapmış olduğu bu uygulama, onun en büyük siyasî hatası olmuştur. Zira bu uygulama ile Türkiye Selçuklu Devleti parçalanmış, biri metbu' (tâbi olunan), on biri vassal (tâbi) olmak üzere 12 küçük siyasî teşekkül meydana çıkmıştır. Bundan sonra Sultan Kılıç Arslan metbu' hükümdar olarak Konya'da oturmuş, oğulları da tâbi (vassal) hükümdar (melik) olarak kendilerine verilen yerleri idare etmişlerdir. Onlar, vassallık yükümlülüklerini ve sorumluluklarını 3-4 yıl düzenli bir şekilde yerine getirmişlerdir. Başka bir deyişle her vassal melik, sahip olduğu bölgede, metbu' hükümdarın, yani babalarının siyasetine aykırı olmamak üzere kendi özel siyasetini ve faaliyetini yürütmüştür⁷.

Sultan Kılıç Arslan'ın oğulları arasında miras taksimi ve metbu-tâbi ilişkisinde görülmeyen problem, veliaht tayini konusunda açık bir şekilde kendisini göstermiştir: Sultan II. Kılıç Arslan, büyük oğulları dururken en küçük oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev'i veliaht tayin etme eğilimi göstermiştir. Hâlbuki bu

⁶ İbn Bîbî, 1956: 22; 1996: I, 41; Selçuknâme, 2007: 20; İbnü'l-Esir, 1987: XII, 83; Aksarayî, 2000: 23; Niğdeli Kadı Ahmed, 2015: I, 439; Münecimbaşı, 2001: II, 25 vd.; Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 10; Turan, 1971: 217; Wittek, 1970: 194-198. Kaynakların verdiği bilgiye göre, bu şehzâdelerin adları ile idarelerine bırakılan şehirler şöyle idi: Kutbeddîn Melikşâh : Sivas ve Aksaray. Rükneddîn Süleymanşâh : Tokat ve çevresi. Nasreddîn Berkjarukşâh : Niksar ve Koyluhisar. Nizâmeddîn Argunşâh : Amasya. Muizzeddîn Kayserşâh : Malatya. Muğiseddîn Tuğrulşâh : Elbistan. Nureddîn Sultanşâh : Kayseri. Muhyiddîn Mesud : Ankara, Çankırı, Kastamonu, Eskişehir. Arslanşâh : Niğde. Sancarşâh : Ereğli. Gıyâseddîn Keyhüsrev : Uluborlu ve Kütahya.

⁷ İbn Bîbî, 1956: 22; 1996: I, 41; Turan, 1971: 217. vd.

sırada sultanın oğullarının çoğu, babalarının aksine, büyük kardeşleri Tokat meliki Süleymanşâh'a tahta çıkması gereken hanedan üyesi gözüyle bakmaktaydı. Süleymanşâh, Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğulları arasında en kudretli şahsiyet olarak temayüz etmiş bir melik idi. Dolayısıyla o, kardeşleri nezdinde Selçuklu tahtına en çok yaraşan aday olarak görülmekteydi. Keyhüsrev'i ise, bu sırada Süleymanşâh'a göre ehliyet ve liyakat bakımından zayıf ve yetersiz bulmaktaydılar. Hatta onun, gerek barış, gerekse savaş zamanındaki güçlüklerle baş edemeyeceğine inanmaktaydılar. Bu yüzden babalarının temayülüne karşı oluşan muhâlefet, Tokat meliki Süleymanşâh'ın etrafında toplandı. Süleymanşâh, kardeşlerinden daha geniş bir ufka sahipti. O, bu toplantıda akıllıca bir davranış gösterdi; veliahtlık hakkını dile getirmekte acele etmedi; aksine babasının temayülünü saygıyla karşılamak gerektiğini söyleyerek, kardeşlerinin tepkisini yatıştırdı⁸. Çünkü Süleymanşâh, babalarının sağlığında ve babalarının kararına karşı yapılacak bir müdahalenin, kardeşi Keyhüsrev'i kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramayacağını çok iyi biliyordu. Ayrıca o, erken yapılmış bir teşebbüsle geleceğini tehlikeye atmak da istememiştir. Dolayısıyla o, kendi hukukunu kuvvet ve mücadele yoluyla elde edeceği uygun zamanı sabırla bekleye başlamıştır.

2-) İktidarı Elde Etmek İçin Babasına Tahakküm Eden Oğul (Kutbeddîn Melikşâh) ve İktidarı Bırakmamak İçin Oğluna Direnen Baba (Sultan II. Kılıç Arslan)

Tokat meliki Süleymanşâh'ın veliahtlık konusunda babasının fikrine gösterdiği saygıyı, Sivas ve Aksaray meliki Kutbeddîn Melikşâh gösterememiştir. Sultan II. Kılıç Arslan ile oğulları arasındaki metbu-tâbi ilişkisi, 1189 yılında, Sivas ve Aksaray Meliki Kutbeddîn Melikşâh'ın "**kuvvet ve mücadele**" yöntemini kullanarak⁹, tahtı ele geçirmek gayesiyle Konya üzerine yürümesi üzerine birden bozulmuştur.

Kutbeddîn Melikşâh, en büyük oğul olması dolayısıyla tahtı kendisi için bir hak olarak görmekteydi. Hatta o, babasının zamanından önce tahtı kendisine devretmesini arzu etmekteydi. Bu gaye ile Konya'ya yerleşen melik Melikşâh, iktidarı kendine devretmesi için babasını sıkıştırmaya başlamıştır. Kılıç Arslan, oğlunun bu zorbaca tavrına ve isteğine boyun eğmemiş, sonuna kadar direnmiştir. Bu arada Melikşâh, babasına bir savaş esiriymiş gibi muamele ederek, onu zor durumlara düşürmüştür. Hatta onu, en çirkin bir şekilde göz

⁸ **İbn Bîbî**, 1956: 27-30; 1996: I, 47-50; **Selçuknâme**, 2007: 20 vd.; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 174 vd.; **Mirhand**, 2015: 270.

⁹ Türkiye Selçuklu Devletinde tahta çıkma yöntemleri için bkz. **S. Koca**, Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri, Ankara 2011, s. 303 vd.

hapsinde tutmuştur¹⁰. Böylece o, hem babasına hem de tarihe karşı nankörlüğün ve ihanetin en çirkin örneğini sergilemiştir. İşte tam bu sırada harekete geçen Haçlı ordusu, Kılıç Arslan'ı hazırlıksız ve güç bir durumda yakalamıştır. Kılıç Arslan'ın Haçlı ordusunu durdurmak için Akşehir'e gönderdiği ordu başarılı olamamıştır. Bu Haçlı ordusu gelip Konya'da kuşatmıştır. Kılıç Arslan ve oğlu Melikşâh, Konya'yı büyük bir gayretle savundularsa da şehir düşmüştür.

Melik Kutbeddîn Melikşâh, Haçlı tehlikesini atlattıktan sonra da babasını sıkıştırmaya devam etmiştir. Buna rağmen Sultan II. Kılıç Arslan, bu oğlunu kendisine veliaht ve halef yapmamak için kuvvetli bir direniş göstermiştir. Öte yandan Sultan Kılıç Arslan, Haçlı tehlikesini atlattıktan sonra bir ara kaçıp Kayseri meliki Sultanşâh'a sığınmış ise de onu da aynı tavır ve istek içinde bulmuştur. Hayatının en ağır darbesini kendi oğullarından yemiş olan Kılıç Arslan, bu defa en küçük oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev'in yanına gitmiş ve onu kendisine veliaht ve halef tayin etmiştir. Daha da önemlisi, devletin parçalanmış olarak ortada kalmasına gönlü razı olmayan Sultan II. Kılıç Arslan, "**vefâlı evlat**" olarak gördüğü en küçük oğlu Uluborlu meliki Gıyâseddîn Keyhüsrev'in idaresi altında devleti tekrar birleştirmek istemiş; fakat onun, buna ömrü yetmemiştir. Geride, parçalanmış bir devlet bırakarak, 1192 yılında hayata gözlerini yummuştur.

3-) Sultan II. Kılıç Arslan'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devletinin Durumu

Sultan II. Kılıç Arslan'ın ölümü ile Türkiye Selçuklu tahtı fiilen sultanın en küçük oğlu **Gıyâseddîn Keyhüsrev'e** kaldı (1192). Keyhüsrev, sadece Konya ve çevresi ile meliklik bölgesi olan Ulu Borlu ve Kütahya'ya hükmediyordu. Daha doğrusu o, sultanlık otoritesini ancak sahip olduğu bölgede kullanabiliyordu. Kardeşleri üzerinde ise, hiçbir hâkimiyeti yoktu. Hatta onun, kardeşleri üzerinde hâkimiyet kurma ve Selçuklu ülkesini kendi idaresi altında birleştirme gibi bir niyeti ve gayreti bulunmuyordu. Her melik, kendi bölgesinde hüküm sürüyordu. Keyhüsrev ise, devletin ve ülkenin parçalanmış hâline âdeta razı olmuş gibiydi. Daha doğrusu bu sırada sultanın otoritesi, Selçuklu ülkesini yeniden birleştirebilecek yeterlilikte değildi.

Öte yandan Selçuklu melikleri, Gıyâseddîn Keyhüsrev'in sultanlığını kabul etmediler. Buna rağmen onların hiçbiri, saltanat hukukuna ve geleneklerine aykırı herhangi bir harekette de bulunmadı. Daha açık bir ifade ile söylememiz gerekirse, onlardan hiçbiri "**sultan**" unvanını alıp kullanmaya cesaret edemedi¹¹. Bu durum dört yıl sürdü. Bu arada, Keyhüsrev'in en büyük ve en tehlikeli rakipleri olan **Melikşâh ve Sultanşâh** arka arkaya öldü.

¹⁰ İbnü'l Esîr, 1987: XII, 82.

¹¹ Turan, 1971: 239.

Gıyâseddin Keyhüsrev'in şahsı ve tahtı için tehlikeli olabilecek iki kardeşi daha vardı. Bunlardan biri Tokat meliki **Rükneddin Süleymanşâh**, diğeri ise Ankara, Çankırı, Kastamonu, Bolu ve Eskişehir meliki **Muhyiddin Mesud** idi. Bu dört yıl içinde, her iki melik de Keyhüsrev'in iktidarına karşı herhangi bir harekette bulunmadı. Bu melikler, kendi bölgelerinde faaliyet göstererek, özellikle Bizans'a karşı topraklarını genişlettiler. Meselâ, Süleymanşâh, Samsun yöresini fethederek, devletin sınırlarını Karadeniz'e ulaştırdı¹². Aynı şekilde Muhyiddin Mesud da, Safranbolu'yu Bizans'tan alarak topraklarına kattı¹³. Şair bir zat olan Muhyiddin Mesud, bununla da kalmadı, devrin en ünlü şairlerini, ediplerini ve bilim adamlarını etrafında toplayarak, Ankara'yı Anadolu'nun bilim ve kültür merkezi hâline getirmeye çalıştı¹⁴.

Bu dönemde, tıpkı kardeşleri Muhyiddin Mesud ve Süleymanşâh gibi Keyhüsrev'in de hedefi Bizans olmuştur. Sultan Keyhüsrev ile Bizans İmparatoru II. Aleksios'un arasının bozulmasına sebep olan olay şöyle cereyan etmiştir: Mısır Eyyübî hükümdarı el-Aziz Osman, İmparator Aleksios'a hediye olarak iki at göndermiştir. Hediyelerden biri Selçuklu ülkesinden geçerken sakatlanmıştır. Sultan Keyhüsrev, bu yüzden hediyeleri Konya'da alıkoymuş, İmparatora da bu durumu bildirip kendisinden özür dilemiştir. Bu durumu onur meselesi yapan İmparator, bu sırada, Konya'dan İstanbul'a mal götüren bir grup tüccarı tutuklayıp, mallarına el koymak suretiyle misillemede bulunarak, Selçuklu ticaretine ağır bir darbe vurmuştur. Sultan Keyhüsrev, tutuklanan tüccarların serbest bırakılması, mallarının da geri verilmesi şartıyla eski barış antlaşmasının yenilenmesini istedi. Fakat İmparator, Keyhüsrev ile anlaşmaya yanaşmadı. Bunun üzerine Keyhüsrev, ordusu ile Batı Anadolu'ya girdi; Denizli yöresine kadar Menderes havzası boyunca geniş bir akın hareketinde bulundu; çok miktarda esir (5 bin) ve ganimetle geri döndü. Bunları Selçuklu ülkesine nakletmeden önce her birinin adları ve memleketleri ile ilgili kayıtlar tutturdu. Nakil sırasında da bunların rahatlarını, güvenliklerini ve yiyeceklerini düzenli olarak sağladı¹⁵.

Sultan Keyhüsrev'in asıl bundan sonra yaptığı önemlidir: **Sultan Keyhüsrev, toplayıp getirdiği Rum köylülere esir ve köle muamelesi yapmadı; onları gruplara ayırdı; her bir grubu Akşehir ve çevresindeki köylere yerleştirdi. Her aileye, konut, arazi, tarım âleti ve tohumluk buğday dağıttı. Kendilerini toparlayabilmeleri ve tekrar üretici olabilmeleri için de bu çiftçileri beş yıl vergiden muaf tuttu. Canlarının ve mallarının emniyette olduğunu söyledi.**

¹² Turan, 1971: 219.

¹³ Turan, 1971: 219.

¹⁴ Ateş, 1945: 108 vd.

¹⁵ Niketas, 2013. 53 vdd.

İmparatorla barış yapınca herkesi kurtuluş akçesi (fidye-yi necat) almadan memleketine göndereceğini ilân etti¹⁶. Bu tutum, hiç kuşkusuz, Selçuklu hükümdarlarının insan hak ve hukukuna ne kadar önem ve değer verdiklerini gösterdiği gibi tarımı koruyucu ve teşvik edici politikalarının da güzel bir örneğini oluşturmaktadır.

Gıyâseddîn Keyhüsrev'in çok miktarda esir ve ganimetle sonuçlanan bu geniş akın hareketi, Bizans imparatorunun gözünü korkuttu. İmparator, hemen Keyhüsrev ile bir barış antlaşması yapmak zorunda kaldı. Keyhüsrev, bu antlaşmadan sonra Akşehir ve çevresine yerleştirmiş olduğu yerli halka, eski yurtlarına dönmelerine izin verdi. Bu tutsak yerli halktan hiçbiri geri dönmediği gibi, onlara sağlanan imkânları duyan yerli halktan daha birçok kimse Selçuklu ülkesine göç etmeye başladı. Çünkü yerli halk, kendilerini ağır vergiler altında ezen Bizans yönetiminden hiç memnun değildi. Buna karşılık Selçuklu yönetimi, kendilerine karşılıksız olarak konut, arazi, tarım âleti, tohumluk buğday vermişti. Üstelik uzun bir süre vergiden de muaf tutmuştu¹⁷.

Bu tarihî olay bize, Bizans ve Selçuklu idarelerinin birbirinden tamamen farklı özellikte ve anlayışta olduklarını göstermektedir: Görüldüğü gibi Hıristiyan halk, tarihin hiçbir devrinde kendi memleketinin idaresinden böyle maddî ve manevî bir ilgi, himaye ve destek görmüş değildir. Bu yüzden Anadolu'nun yerli halkı sultanın bu erdemli davranışından son derece etkilenmiştir.

4-) Türkiye Selçuklu Tahtından Sürgüne (1196)

Tokat ve çevresine hâkim olan Süleymanşâh, son derece yetenekli ve enerjik bir melik idi. Babasının son zamanlarında başlayan iktidar mücadelesinin dışında kalarak, kendi bölgesindeki gücünü devamlı artırmış; Samsun'u alarak Karadeniz sahillerine kadar topraklarını genişletmiştir. Bu arada kardeşi Kutbeddîn Melikşâh'ın hareketlerini dikkatle takip ederek, ondan gelebilecek bir saldırıya karşı daima tedbirli ve hazırlıklı bulunmuştur. Diğer kardeşleri gibi Kutbeddîn Melikşâh'a karşı çekingen davranmamıştır. Hatta ona karşı, daima meydan okuyan bir tavır içinde olmuştur¹⁸.

Bir süre iktidar mücadelesinin dışında kalmasına rağmen, Süleymanşâh'ın da gayesi, Selçuklu tahtı idi. Bunun için o, diğer kardeşleri gibi Gıyâseddîn

¹⁶ Niketas, 2013: 55 vd.; Turan, 1971: 240.

¹⁷ Turan, 1971: 240. Yerli halk, İstiklâl savaşından sonra Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi antlaşmasına kadar Akşehir yöresinde yaşamıştır. Nüfus mübadelesi antlaşmasından sonra bu halk zorunlu olarak buradan alınıp Yunanistan'a gönderilmiştir.

¹⁸ İbn Bibi, 1956: 59; 1996: I, 78. Süleymanşâh, yazdığı bir şiirde kardeşi Kutbeddîn Melik-şâh'a karşı tavrını şöyle ifade etmiştir: "Ey Kutup, felek gibi senden baş çekmem, seni bir nokta gibi daireye çekmeyince. Başının kâsesinden perçemini çekmezsem, vücudumun derileri omzumdan çıksın".

Keyhüsrev'in hükümdarlığını tanımadı. Fakat hemen harekete de geçmedi. Şartların kendi lehine olgunlaşması için bir süre bekledi. Bu arada, babası II. Kılıç Arslan ve kardeşlerinden Kutbeddîn Melikşâh ile Sultanşâh vefat etti. Böylece, Süleymanşâh'ın önündeki en büyük engelden ikisi kendiliğinden ortadan kalkmış oldu. Artık, şartların kendisi için uygun hâle geldiğine kanaat getiren Süleymanşâh, Selçuklu tahtı için harekete geçerek, derhal Melikşâh'ın ve Sultanşâh'ın mülklerine (*Sivas, Aksaray ve Kayseri*) el koydu. Bu arada, diğer kardeşlerine meliklik haklarını tanıyacağına dair birer menşur göndererek, onlardan gelebilecek herhangi bir hareketi ve tepkiyi önlemeye çalıştı. Ayrıca, kendisine itaat etmekten kaçınan kardeşlerini de mülklerini ellerinden almakla tehdit etti. Bundan sonra, ordusunu alıp Türkiye Selçuklu tahtını ele geçirmek için Aksaray üzerinden Konya önlerine geldi ve şehri kuşattı¹⁹.

Süleymanşâh, harekete geçer-geçmez tahtta bulunan kardeşi Gıyâseddin Keyhüsrev'i ağır bir iddia ile suçladı. Bu iddianın mahiyeti şu idi: Keyhüsrev, iktidara sahip olmak için babaları Kılıç Arslan'ı zehirlemişti. Süleymanşâh, bu durumu, Keyhüsrev'in yanından kaçarak, kendisine sığınmış olan Selçuklu komutanlarından öğrenmişti. Süleymanşâh'a göre, kardeşi Keyhüsrev, kendi adını âdî ve korkunç bir cinayetle lekelemiş bulunuyordu. İktidara sahip olmak için babalarını öldürmüş olan Keyhüsrev'in mutlaka cezalandırılması ve tahttan uzaklaştırılması gerekmektedir²⁰. Kendisi de, bu cezalandırmayı yapmak ve onu tahttan uzaklaştırmak için Konya üzerine yürümekteydi.

Burada hemen belirtelim ki, tarihçi, kaynağın gösterdiği bu sebebe inanmamıştır. Bu olay için daha başka ve daha derin bir sebep aramıştır: Her şeyden önce Süleymanşâh'ın bu iddiası, şartlar düşünüldüğünde akla ve mantığa uygun gözükmediği gibi tarihî gerçeklere de pek uygun düşmemektedir. Zira Gıyâseddin Keyhüsrev'in babasının ölümünden çok, yaşamasına ihtiyacı vardı. Daha doğrusu o, babası sayesinde bütün kardeşlerini bertaraf edebilecek ve tahtın rakipsiz sahibi olabilecekti. Fakat babasının ölümü, Gıyâseddin Keyhüsrev'i bu destekten ve himayeden mahrum bırakmıştır. Yukarıda görüldüğü gibi, Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının ölümünden sonra kardeşi Kutbeddîn Melikşâh ile yaptığı savaşı hemen durdurmuş ve bir daha da onunla mücadeleyi göze alamamıştır. Öyleyse, Süleymanşâh'ın ileri sürdüğü iddianın temelinde yatan düşünce ne idi? Dikkatli bir tarihçi, bu davranışın altında yatan gayenin ne olduğunu kolayca fark edebilir: **Öyle anlaşılıyor ki, Süleymanşâh'ın bu iddiası, kendi teşebbüsünü halk arasında meşru ve haklı bir dava olarak gösterebilmek, hatta halkın ve ordunun desteğini kazanabilmek için ortaya**

¹⁹ İbn Bîbî, 1956: 31; 1996: I, 51; Selçuknâme, 2007: 21; Yazıcızâde Ali, 2009: 176 vd.

²⁰ Anonim Selçuk-nâme, 1952: 26 vd.; İbn Bîbî, 1956: 27 vdd.; 1996: I, 47 vdd.

atılmış bir propagandadan ibaret idi²¹. Nitekim bu propaganda, onun asıl niyetini fark edilmeyecek şekilde peçelemiştir ve kendisine de umduğu faydayı sağlamıştır.

Süleymanşâh, görünürde kardeşi Gıyâseddîn Keyhüsrev'i cezalandırmak; fakat gerçekte ise, Selçuklu tahtını ele geçirmek gayesiyle Konya'yı kuşattı. Fakat Süleymanşâh, bu kuşatmadan dört ay gibi uzun bir süre sonuç alamadı. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in birlikleri²² ile şehir halkı, beldelerini büyük bir azim ve kararlılıkla savunarak, Süleymanşâh'ın ordusunu şehrin bahçelerine ve bostanlarına bile yanaştırmamışlardır²³. Bu gayretten güdülen maksat, Süleymanşâh'ın ordusunun şehrin bahçelerinde ve bostanlarında ekonomik tahrip yapmasını önlemektir. Zira bu tür kuşatmalarda, şehir surlarının önündeki ekili ve dikili sahalardan tahrip edilmesi, şehir halkının direncini ve cesaretini kırmakta ve böylece şehrin düşmesini kolaylaştırmaktaydı.

Kuşatmanın uzaması ve Konya'nın dışarı ile irtibatının kesilmesi, şehir halkını sıkıntıya soktu. Şehirde yiyecek ve içecek sıkıntısı baş gösterdi. Devletin ve Konya halkının ileri gelenlerine göre, bu meseleye acil bir çözüm bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde, yani Süleymanşâh'ın şehre zorla girmesi hâlinde hem kendileri hem de Sultan Keyhüsrev için tehlikeli olacaktır. **Böylece Ahîler ve İğdişler**²⁴ gibi şehrin ileri gelenleri toplanarak, halkı sıkıntıdan kurtaracak, beldelerinin tahrip olmasını engelleyecek, Gıyâseddîn Keyhüsrev'in tahtını ve hayatını kurtaracak ve Süleymanşâh'ı tatmin edecek bir çözüm bulmaya çalıştılar. Bunlardan Ahî reisleri, güvenilirlik ve sadakat bakımından değerlerini ispat ettiler; yaptıkları durum değerlendirmesinde, daha önce Keyhüsrev'e

²¹ Turan, 1971: 244 vd. Nitekim Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in karakteri ve söz konusu olay üzerinde yapılacak tarafsız bir inceleme, bu iddianın ne kadar dayanaksız ve çürük olduğunu gösterecektir.

²² İbn Bibî'ye göre, bu sırada Konya'yı savunan Selçuklu ordusunun sayısı 60 bin civarında idi.

²³ İbn Bibî, 1956: 32; 1996: I, 52; Selçuknâme, 2007: 21; Yazıcızâde Ali, 2009: 177.

²⁴ "İğdiş" sözü "beslemek, yetiştirmek, terbiye etmek" anlamına gelen eski Türkçe "igdi-" filinden yapılmış bir isim olup, "beslenmiş, yetiştirilmiş, terbiye edilmiş" demektir. İğdiş adı, ilk defa Karahanlı döneminde yazılmış ünlü siyaset kitabı Kutadgu Bilig'de geçer. Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hâcib'e göre, İğdişler, Karahanlı döneminde şehir halkının ve ordunun yiyecek ve mal ihtiyacını sağlamaktan sorumlu sosyal bir zümre idiler. Dolayısıyla kımız, süt, yün, yağ, yoğurt, peynir gibi yiyecekler ile evin rahatını temin eden yaygı ve keçe gibi malzemeler, hep İğdişler tarafından üretilirdi. XII. yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye Selçuklularında da görülen bu zümre, Farsça kaynaklarda "igdişân", Arapça kaynaklarda da "egâdişe" şeklinde anılmıştır. Başlarındaki reislere de "igdiş başı", "emîr-i igdişân" veya "emîrü'l-egâdişe" denmiştir. İğdişlerin görevlerine gelince, bunlar vergi yazmak, vergi toplamak gibi genellikle malî işlerdi. İğdişler, tıpkı Ahîler gibi devlet protokolünde yer almışlar ve gerektiği zaman şehirlerinin savunmasına katılmışlardır. İğdişler hakkında geniş bilgi için bkz., Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, 1984, s. 193 vd. ; Sümer, Selçuklular Tarihinde İğdişler, TDAD, 35, (1985), s. 9-23; Baykara, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara 1985, s. 101-104.

verdikleri söze bağlı kalarak, sonuna kadar sultanın yanında savaşma kararı aldılar. Zira onlar, bütün Konya ileri gelenleri gibi, Gıyâseddin Keyhüsrev, 1192 yılında Türkiye Selçuklu tahtına çıkarken, topluca onun yanında yer alıp, her türlü faaliyetinde kendisine destek vereceklerine dair söz vermişler, yani bağlılık yemini (biat) etmişlerdi²⁵. Fakat Ahî reislerinde görülen bu kararlılık ve cesaret, başta İğdişler olmak üzere diğer Konya ileri gelenlerinde görülüyordu. Bunlar, iki hanedan üyesinin arasına girip, Melik Süleymanşâh'a, davasından vazgeçmesi karşılığında yüklü bir miktarda "**sefer masrafı**" (*na'l-bahâ*)²⁶ ödeme teklifinde bulundular. Fakat bu teklif, Süleymanşâh'ı amacına ulaşma hususunda daha da kararlı hâle getirmekten başka bir işe yaramadı. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, son derece kararlı bir melik olan Süleymanşâh, hak ve davasından en ufak geri adım atmadı. O, her türlü uzlaşma önerisini geri çevirerek, amacından vazgeçmeyeceğini bildirdi. Maddî fedakârlıkta bulunarak Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahtını ve iktidarını kurtaramayacaklarını anlayan devlet adamları ve Konya ileri gelenleri, bu defa sultanın hayatını kurtaracak yeni bir çözüm ürettiler. Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in de katıldığı bu yeni çözüm şekli şöyle idi: **Gıyâseddin Keyhüsrev, Türkiye Selçuklu tahtını ve Konya'yı kardeşi Süleymanşâh'a teslim edecek ve buna karşılık Süleymanşâh da, kardeşi Keyhüsrev'in hayatına dokunmayacak, maiyetiyle birlikte istediği yere gitmesine izin verecekti. Bu hususta taraflar anlaşmaya varınca, devlet adamları, Konya ileri gelenleri ve Ahî reislerinin şahitliğinde bir ahitname düzenlendi ve imzalandı.** Bu anlaşmadan sonra, Keyhüsrev maiyeti ile birlikte Konya'yı terk ederken, Süleymanşâh da, ordusu ile şehre girerek, Selçuklu tahtına çıktı²⁷.

Ahî birliklerinin Anadolu'da ne zaman kurulduğu bilinmemektedir; fakat, yukarıda kısaca zikrettiğimiz tarihî olay açıkça göstermektedir ki, XII. yüzyılın sonlarına doğru Türkiye Selçuklu Devletinin merkezi Konya'da, hem siyasî hem de askerî faaliyetlerde rol oynayan kuvvetli Ahî birlikleri bulunmakta idi. Görüldüğü gibi, bu Ahî birlikleri, siyasî ve askerî olaylarda daima meşru iktidarın yanında yer almışlar; cesur, kararlı, güvenilir ve istikrarlı bir davranış

²⁵ Tahta çıkan her hanedan üyesi, devlet adamlarından ve büyük komutanlardan biat (bağlılık yemini) almaktaydı. Bu biat teorik olarak hükümdarın iktidarına meşruiyet sağlamaktaydı. Fakat bu biatin pratikte kesin bir karşılığı yoktu. Zira devlet adamlarının ve komutanların sözlerinde durup durmayacaklarına dair bir garanti yoktu.

²⁶ "*Na'l bahâ*" hakkında bilgi almak için bkz. E. Merçil, *Na'l Baha ve Kullanılışına Dair Örnekler*, Belleten, LX, 227, (1996), 21-32; S. Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara 2005, 227-229.

²⁷ *İbn Bîbî*, 1956: 31-35; 1996: 51-55; *Selçuknâme*, 2007: 21 vd.; *Yazıcızâde Ali*, 2009: 177 vd.d.

sergilemişlerdir. Özellikle, hanedan üyeleri arasında yapılan sözleşme metinleri bile ancak onların şahitliği ve onayı ile geçerlilik kazanmıştır²⁸.

Tahtını kardeşi Süleymanşâh'a kaptırmuş olan Gıyâseddîn Keyhüsrev, maiyetiyle birlikte sürgün hayatının ilk durağı olan Konya'nın Lâdik köyüne geldi. Bizans'a sığınmak niyetindeydi. Fakat burada, köylülerin saldırısına ve hakaretine uğradı. Adamları dövüldü, malları elinden alındı. Bundan sonra, kardeşi Süleymanşâh'a sitem dolu bir mektup yazarak Lâdik halkını kendisine şikâyet eden ma'zûl (*azledilmiş, tahtını kaybetmiş*) Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev, anı bir kararla yolunu değiştirdi; Ermeni Baronluğuna sığınmak üzere Lârende (*Karaman*) istikametine yöneldi²⁹.

Tahtını kaybetmiş Keyhüsrev'in sürgüne giderken başına gelenler, kuvvetli bir hanedan bilincine sahip olan Süleymanşâh'ı son derece incitmiştir. Bu olay üzerine Süleymanşâh, hemen Lâdik'e adamlarından birini göndererek, kardeşini ve adamlarını döven, mallarını elinden alan köylüleri ödüllendireceğini söyledi. Yaptıklarına karşılık sultandan büyük ödüller alacağını sanan köylüler, âdeta birbirleriyle yarışarcasına vurgundan ele geçirdikleri eşyalarla saraya koştular. Böylece suçlu köylüleri sarayın önünde toplamış olan Süleymanşâh, hepsini tutuklatıp ağır bir şekilde cezalandırdı. Köylerini de yaktırdı. Ayrıca, bir daha böyle bir hareketin tekrarlanmaması için **"Selçuklulara küstahlık ve edepsizlik edenlerin, nankörlük yapanların âkıbeti ve cezası budur"** şeklinde sözlerle durumu halka ilân etti³⁰.

Gıyâseddîn Keyhüsrev, Konya'yı terk ederken, çocuk yaşta olan oğulları **İzzeddîn Keykâvus** ile **Alâeddîn Keykubâd**'ı yanına alamamıştı. Daha doğrusu o, telâşından çocuklarını sarayda unutmuştu. Yeğenlerine şefkat ve sevgi göstererek gönüllerini alan yeni sultan Süleymanşâh, onları, istekleri üzerine bir müfreze eşliğinde atabeyleri **Seyfeddîn Ayaba** ile birlikte babalarının arkasından gönderdi. Gıyâseddîn Keyhüsrev, oğulları ile Ermeni sınırında buluştu. Bundan sonra Gıyâseddîn Keyhüsrev, Ermeni Baronluğunu, Eyyûbî ve Selçuklu meliklerini birer birer ziyaret edip, yardım ve destek aradı. Fakat o, aradığı yardım ve desteği hiçbir yerde bulamadı. Son umut yeri olarak, Karadeniz üzerinden İstanbul'a giderek Bizans imparatoruna sığındı³¹.

²⁸ Ahilerin Türkiye Selçuklu devrindeki rollerine dair bkz. S. Koca, Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri, Ankara2011, s. 441-453.

²⁹ **İbn Bîbî**, 1956: 36; 1996: I, 55 vd.; **Selçuknâme**, 2007: 22; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 180 vd.

³⁰ **İbn Bîbî**, 1956: 36-39; 1996: I, 5558; **Selçuknâme**, 2007: 22 vd.; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 182 vd..

³¹ **İbn Bîbî**, 1956: 38-52; 1996: I, 56-70; **Selçuknâme**, 2007: 23-26; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 183-195; **İbnü'l-Esîr**, 1987: XII, 169; **Ebü'l-Ferec Tarihi**, 1950: II, 474; **Cenâbî Mustafa Efendi**, 1994: 12.

B-) SULTAN I. GIYÂSEDDİN KEYHÜSREVİN İKİNCİ SALTANAT DÖNEMİ (1205-1211)

1-) Sürgünden Türkiye Selçuklu Tahtına (1205)

1205 yılı Keyhüsrev için mutluluk getirmiştir. Zira bu yıl içinde Batı Uçları, Keyhüsrev'in kaderini belirleyen bir faaliyete sahne olmuştur: Bilindiği gibi, Sultan II. Kılıç Arslan, 1175 tarihinde Dânişmendlilerin Sivas şubesine son verince, Yağıbasan oğullarından **Muzafferiddîn Mahmûd, Zahîreddîn İli ve Bedreddîn Yusuf** kardeşlere **Batı Uçlarını** vererek, onların gaza faaliyetlerindeki tecrübelerinden yararlanmak istemiştir. Batı Uçlarına hâkim olan Yağıbasan oğulları, burada kısa süre içinde Selçuklu iktidarını değiştirebilecek bir güce ulaşmışlardır. Nitekim, Süleymanşâh'tan sonra Selçuklu tahtına henüz çocuk yaşta olan oğlu III. Kılıç Arslan'ın geçirilmesi³², onların böyle bir teşebbüste bulunabilmeleri için çok uygun bir fırsat ve ortam yaratmış bulunuyordu. Tarihin önlere çıkardığı bu fırsattan yararlanmasını iyi bilen Yağıbasan oğulları, **Atabeg Mübârizeddîn Er-tokuş** ve diğer beylerle anlaşarak, çocuk sultan III. Kılıç Arslan'ı devirip, İstanbul'da sürgünde bulunan Gıyâseddin Keyhüsrev'i tahta çıkarmaya karar verdiler³³. Kararlarını destekleyen beylerden bu hususta imzalı birer ahitname aldılar. O zaman Anadolu'da kullanılan beş dili ana dili gibi bilen ve konuşan **Hâcib Zekeriya'yı**, bu ahitnameleri İstanbul'a götürmek ve kararlarını Keyhüsrev'e bildirmek üzere görevlendirdiler. Bu faaliyeti son derece gizli tutan Yağıbasan oğulları, imzalı ahitnameleri içi oyulmuş bir asanın içine yerleştirerek, Hâcib Zekeriya'ya verdiler. Bundan sonra Hâcib Zekeriya'yı, tanınmaması ve faaliyetlerinin anlaşılmaması için papaz kılığına sokarak yola çıkardılar³⁴. Zira, bu faaliyetlerin duyulması ve öğrenilmesi, harekete önderlik eden ve katılan beylerin hem hayatlarını, hem de faaliyetlerini tehlikeye sokabilirdi.

Hâcib Zekeriya, dikkati çekmeden kolayca Bizans ülkesine girdi ve Keyhüsrev'i, kayın pederi Mavrozomes'in malikânesinde buldu³⁵. Henüz

³² III. Kılıç Arslan bu sırada 11 yaşındaydı.

³³ **Aksarayî**, 1944: 32; 2000: 24; **İbn Bibî**, 1956: 76 vd.; 1996: I, 97; **Selçuknâme**, 2007: 32; **İbnü'l-Esir**, 1987: XII, 169; **Ebü'l-Ferec Tarihi**, 1950: II, 486; **Ahbâr-ı Selâçika-yı Rûm**, 1971/1350: 391; **Müneccimbaşı**, 2001: II, 34.

³⁴ **İbn Bibî** 1956: 76 vd.; 1996: I, 97; **Selçuknâme**, 2007: 32; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 216; **Müneccimbaşı**, 2001: II, 34 vd.

³⁵ Gıyâseddin Keyhüsrev, Latinlerin İstanbul'u işgal etmeleri üzerine, imparatorun da tavsiyesi ile Komnenoslar hanedanından olan Mavrozomes'in kaynaklarda yeri bir ada olarak tarif edilen malikânesine çekilmiştir. Bundan sonra Mavrozomes'in kızı ile evlenen Keyhüsrev, geçim sıkıntısından kurtulduğu gibi, kendisini ve maiyetini Latinlerin tehlikesinden koruyacak emin bir yer bulmuştur. Gerçekten de, Mavrozomes'in malikânesi, hem Keyhüsrev hem de oğulları için âdeta bir huzur ve sükûn yuvası olmuştur. Keyhüsrev, burada türlü içkilerle gurbet acısını

kardeşinin ölüm haberini ve Selçuklu tahtında meydana gelen değişikliği duymamış olan Keyhüsrev'e durumu anlattı ve Yağlıbasan oğullarının davetini bildirdi. Asanın içinde getirmiş olduğu ahitnameleri ona verdi. Keyhüsrev, bu habere çok sevindi³⁶. Çünkü, sürgün hayatı artık sona ermiş ve tahtın yolu kendisine tekrar açılmıştı. Bu haberle, şehzadelere de parlak bir geleceğin ilk müjdesi gelmişti. Öte yandan, kısa sürede hazırlığını tamamlayan Keyhüsrev, maiyetini ve kayın pederini yanına alıp, mutluluk içinde Selçuklu ülkesine doğru hareket etti.

Keyhüsrev'in kafilesi İznik'te ilk engel ile karşılaştı: İznik Rum İmparatoru Theodore Laskaris, III. Kılıç Arslan ile bir antlaşma yaptığını ileri sürerek, Keyhüsrev ve maiyetini tutuklamaya kalkıştı. Daha doğrusu o, bu fırsatı kendi lehine değerlendirmek, yani Keyhüsrev'den bazı tavizler koparmak istiyordu. Keyhüsrev, Laskaris'in böylesine fırsatçı ve çıkarıcı davranışına fena hâlde sinirlendiyse de, onun şu anda yapabileceği pek fazla bir şey yoktu. Mavrozomes'in arabuluculuğunda tartışmalı geçen uzun bir görüşmelerden sonra Keyhüsrev, uç bölgesinde bulunan "**Honas, Lâdik ve diğer yerlerle birlikte bütün kaleleri Laskaris'e bırakmak**" şartıyla onunla anlaşmaya vardı. Ayrıca, Keyhüsrev, adı geçen yerleri Laskaris'in memurlarına teslim edinceye kadar, şehzadeler (Keykâvus ve Keykubâd kardeşler) İznik'te rehin kalacaklardı. Keyhüsrev, istemeyerek de olsa oğullarını İznik'te rehin bırakıp, gözü arkada kalmış olarak, yoluna devam etmek zorunda kaldı³⁷.

Keyhüsrev ve maiyeti, kısa sürede Batı Uçlarında daha önce kendisinin meliklik merkezi olan **Uluborlu**'ya ulaştı³⁸. Burada kendisini bekleyen beylerle buluştu. Hazırlığını süratle tamamlayan Keyhüsrev, kendisini destekleyen beylerle tam Konya'ya doğru harekete geçmek üzere idi ki, Hacib Zekeriya oğullarını kurtarmış olarak Uluborlu'ya geldi³⁹. Böylece, önemli bir meselesini de halletmiş, yani oğullarına kavuşmuş olan Keyhüsrev, gönül rahatlığı içinde uç kuvvetleriyle birlikte Konya üzerine yürüdü.

Konya önlerine gelen Keyhüsrev'in, şehre girmesi pek kolay olmadı: Süleymanşâh'a vefa gösteren şehir halkı ve ileri gelenleri, oğlu III. Kılıç Arslan'ın hayatını ve saltanatını korumak azmindeydi. Bundan dolayı onlar, hemen

---

hafifletmeye çalışıyordu. Şehzadeler (İzzeddîn Keykâvus ve Alâeddîn Keykubâd) ise, her gün atabeyleri Seyfeddîn Ayaba tarafından düzenli bir şekilde sürdürülen eğitim ve öğretimlerini bitirince, kara ve deniz avına çıkarak, hoşça vakit geçiriyorlardı (**İbn Bîbî**, 1956: 57 vd.; 1996: I, 76; **Selçuknâme**, 2007: 32; **Yazıcızâde Ali**, 1902: 45; **Duda**, 1959: 30).

³⁶ **İbn Bîbî**, 1956: 77-80; 1996: I, 98-100; **Selçuknâme**, 2007: 32; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 218 vd. .

³⁷ **İbn Bîbî**, 1956: 80 vd.; 1996: I, 101; **Selçuknâme**, 2007: 33; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 219; **Müneccimbaşı**, 2001: II, 35.

³⁸ **Aksarayî**, 1944: 32; 2000: 24; **Selçuknâme**, 2007: 33; **İbn Bibi**, 1956: 92; 1996: I, 113.

³⁹ **İbn Bîbî**, 1956: 80-84; 1996: I, 102-104; **Selçuknâme**, 2007: 33; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 221 vd. **Müneccimbaşı**, 2001: II, 35.

---

surların kapılarını kapatarak, savunmaya geçtiler. Şehri kuşatan Keyhüsrev, Konya halkından beklenmedik derecede sert bir direniş gördü. Selçuklu ordusunun ve Konya halkının direnişi, Keyhüsrev için tam bir sürpriz oldu. Zira o, böyle bir direnişle karşılaşacağını aklının ucundan bile geçirmemişti. İşin daha kötüsü, o, bu direnişi kırıp, şehre giremedi. Kuşatma bir ay sürdü. Bu arada Keyhüsrev, şehrin teslimini sağlayabilmek için surların dışında bulunan ekili ve dikili sahaları tahrip ettirdi; binaları yıktırdı. Bu ekonomik tahrip, Konya halkının ne gözünü yıldırabilirdi ve ne de kararından vazgeçirebildi. Fakat aynı kararlılık, III. Kılıç Arslan'da bulunmuyordu. Daha doğrusu, onun çocuk ruhu bu şiddete ve baskıya dayanamadı. Şehir halkının daha fazla zarar görmemesi ve sıkıntı çekmemesi için tahtından feragat etmeye karar verdi. Fakat şehrin ileri gelenleri, kararlarında hâlâ direniyorlardı⁴⁰.

Devletin merkezi Konya'ya girmek, Keyhüsrev'in bu sırada sahip olduğu vasıta ve imkânların çok daha fazlasını gerektirmekteydi. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, Selçuklu ordusu ve Konya halkı direndiği müddetçe Keyhüsrev'in işi çok zordu. Kış mevsimi gelmiş, soğuklar enikonu kendini hissettirmeye başlamıştı. Bu durum, her iki tarafı da aynı derecede sıkıntıya soktu. Uğradığı başarısızlıktan dolayı şaşırılmış bir vaziyette olan Keyhüsrev, kışı geçirmek üzere Ilgın'a (Âb-ı Germ) çekildi. Tam bu sırada, Keyhüsrev'in işini kolaylaştıracak bir gelişme oldu: Konya halkı ile Aksaray halkı arasında Sultan II. Kılıç Arslan zamanından beri sürüp gelen bir rekabet vardı. Keyhüsrev'in uğradığı başarısızlığı duyan Aksaray ileri gelenleri, durumu kendi lehlerine değerlendirmek istediler. Onlar, hemen şehrin valisini kovdular; Keyhüsrev adına hutbe okuttular ve Keyhüsrev lehine gösteride bulundular. Bu durum Konya halkının ve ileri gelenlerinin kıskançlığına sebep oldu. Şehirlerinin üstünlüğünü yitirip, itibar kaybedeceğini düşünen Konya ileri gelenleri, fikir değiştirip direnişten vazgeçtiler⁴¹. Gönderdikleri elçi vasıtasıyla, Kılıç Arslan'ın tahtı kendisine bırakacağını bildirdiler. Fakat buna karşılık kendisinin de bir zamanlar kardeşi Rükneddîn Süleymanşâh'ın yaptığı iyiliği hatırlayarak, yeğeninin hayatına dokunmaması ve idaresine de bir şehrin verilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Keyhüsrev, şehir ileri gelenlerinin isteklerini kabul ederek, III. Kılıç Arslan'a babasının meliklik merkezi olan Tokat'ı verdiğini bildirdi. Bu hususta kendisine bir menşur gönderdi. Böylece şehre giren Keyhüsrev, 9 yıl süren uzun bir sürgün hayatından sonra, ikinci defa Selçuklu tahtına çıktı⁴².

⁴⁰ İbn Bibî, 1956: 84 vd.; 1996: I, 105; Selçuknâme, 2007: 34; Yazıcızâde Ali, 2009: 222 vd. .

⁴¹ İbnü'l-Esir, 1987: XII, 169 vd.; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 486; Müneccimbaşı, 2001: II, 35 vd.; Cenâbî Mustafa Efendi; 1994: 13 vd.

⁴² İbn Bibî, 1956: 86-88; 1996: I, 106-108; Yazıcızâde Ali, 2009: 224 vd.; İbn Vâsıl, 1953-60: III, 166; Ahbâr-ı Selâçika-yı Rûm, 1971/1350: 391.

2-) Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in İlk İcraatı

Uç beylerinin desteği ile Selçuklu Devletinin tahtına ikinci defa oturan Gıyâseddîn Keyhüsrev, elinden tahtını ve tacını aldığı yeğeni III. Kılıç Arslan'a başlangıçta iyi davrandı. Kendisine çeşitli hediyeler vererek gönlünü aldı. Onun, ortalık yatışınca kadar Konya'nın batısında bulunan Gevâle kalesinde bir süre oturmasını istedi. Fakat, asıl düşüncesinin bu olmadığı, aradan çok zaman geçmeden anlaşıldı. Zira Keyhüsrev, III. Kılıç Arslan'ı Tokat'a hiçbir zaman göndermedi. Kaynaklarda Kılıç Arslan'ın adının bir daha geçmemesi göz önüne alınır, bu bahtsız sultan Gevâle kalesinde Keyhüsrev'in emri ile öldürülmüş olmalıdır. Nitekim devrin kaynaklarında, bu durumu destekleyen bazı bilgiler bulunmaktadır⁴³.

Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev, III. Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırmakla yetinmedi; Konya'ya girmek isterken kendisine muhâlefet eden kişileri de ağır bir şekilde cezalandırdı. Onun cezalandırdığı kişilerin başında **Kadı Tirmizî** başta geliyordu. Kuşatma sırasında Konya kadısı olan Tirmizî, yetkili bir hukuk adamı olarak, Keyhüsrev'in İstanbul'da İslâm dinine aykırı bir hayat yaşadığını ileri sürmüş ve bu yüzden tahta çıkmasının uygun olamayacağı şeklinde bir fetva vermişti. Bu fetva da, Konya halkının Keyhüsrev'e karşı direnmesinde son derece etkili olmuştu. Keyhüsrev, kendisine güçlük çıkararak ve şahsiyetini zedeleyen bu fetvadan dolayı Kadı Tirmizî'yi affedememiş ve onu Türk tarihinde hiç görülmemiş bir şekilde cezalandırmış, yani idam ettirmiştir⁴⁴. Bu idam karşısında son derece etkilenmiş olan Konya halkı, kadının cenazesinde gözyaşları ve iniltilere boğularak, sonsuz bir acıya gömülmüştür.

Bu yargısız infaz olayından hemen sonra halk arasında, Kadı Tirmizî'nin masumiyeti hususunda genel bir feryat yükselmiştir. Bu yargısız infaz karşısında bütün şehir halkı acı, ıstırap ve nefret dalgalarıyla çalkalanmıştır. Bu durum üzerine sultanın yaptırmış olduğu bir araştırma, Kadı Tirmizî'nin suçsuzluğunu ortaya koymuştur. Bundan sonra sultanın vicdan azabı yakasını serbest bırakmamış, saltanatının ilk günlerini ona zehir etmiştir. Hâlbuki başlangıçta, bu olay üzerinde yapılacak tarafsız bir inceleme, bu uydurma masalı çürütmek için yeterli olacaktı. Fakat Sultan, infazdan önce bu incelemeyi yaptırmamıştır. Böylece, ortaya şöyle bir gerçek çıkmıştır: Sultan Keyhüsrev, bu konuda gizli fesat odakları tarafından sürdürülen iftiraya kolayca kanmış, basit bir araştırma sonucunda ortaya çıkabilecek olan gerçeğe sırtını çevirmiştir. Böylece o, hayatının en büyük hatasını yapmıştır.

⁴³ Aksarayî, 1944: 32; 2000: 25; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 486; Niğdeli Kadı Ahmed, 2015: I, 441; Ahmed bin Mahmûd, 1977: II, 150; Münecimbaşı, 2001: II, 36.

⁴⁴ İbn Bîbî, 1956: 95 vd.; 1996: I, 115; Yazıcızâde Ali, 2009: 232; .

Sultan Keyhüsrev'in saltanatının ilk yıllarında Anadolu'da kuraklık, sel baskını ve salgın hastalık gibi arka arkaya doğal âfetler meydana gelmiştir. Halk, Kadı Tirmizî'yi evliya seviyesine yükselterek, bu doğal âfetleri, Sultan Keyhüsrev'in yapmış olduğu yargısız infaza karşı ilâhî bir ceza olarak değerlendirmiştir. Bu durumdan son derece etkilenmiş olan Sultan Keyhüsrev, vicdan azabını dindirmek veya azaltmak için Tirmizî ailesinden özür dilemiş ve verdiği hediyelerle aile fertlerinin gönlünü almaya çalışmıştır⁴⁵. Böylece hatalı bir icraatın doğurmuş olduğu bunalım sona ermiştir.

Sultan Keyhüsrev, Kadı Tirmizî meselesinden sonra Şam'da bulunan devrin en büyük bilgini **Şeyh Mecdeddîn İshak**'a bir mektup yazarak, kendisini Konya'ya davet etti. Keyhüsrev, daha önce yanında bulunan ve yakın dostu olan, fakat kendisinin sürgüne çıkması ile Konya'yı terk edip, Şam'a yerleşmiş olan bu büyük bilginden şehzâdelerin eğitimi ve öğretimi için faydalanmak istiyordu. Şeyh Mecdeddîn İshak, Sultanın isteğini yerine getirmekten kaçınmadı; hemen Konya'ya döndü⁴⁶.

Keyhüsrev, eski Türk devlet geleneğine uygun olarak, oğullarının her birini bir vilâyete tayin etti. Bunlardan büyük oğlu **İzzeddîn Keykâvus**'un idaresine **Malatya**'yı verdi. Şeyh Mecdeddîn İshak'ı da eğitimi ve öğrenimini tamamlamak üzere onun yanında görevlendirdi. Aynı şekilde ikinci oğul **Alâeddîn Keykubâd**'ı da bazı beylerin ve komutanların nezaretinde **Tokat**'a gönderdi⁴⁷. Daha sonra kendisine **Koyluhisar**'ın verildiğini öğrendiğimiz üçüncü oğul **Celâleddîn Keyferîdûn** ise bu sırada henüz doğmamış idi.

Keyhüsrev'in yapmış olduğu bu tayinler, babası II. Kılıç Arslan'ın daha önce yapmış olduğu tayinlerden tamamen farklı idi. Nitekim Keyhüsrev, babasının geçirmiş olduğu acı tecrübeden gerekli dersi almış olmalı ki, şehzâdelere tıpkı vassal birer melik gibi geniş yetkiler vermemiştir. Onlara, sadece birer vali gibi kendi adına idare hakkı tanımıştır. Böylece, Sultan II. Süleymanşâh tarafından güçlükle sağlanmış olan devletin merkezîyetçi yapısı, Keyhüsrev zamanında da özenle korunmuştur⁴⁸.

Selçuklularda, şehzâdeleri herhangi bir bölgenin idaresine tayin etmenin, daha sonra üstlenecekleri idarî ve askerî görevlere onları önceden hazırlamak gibi pratik bir gayesi vardı. Böyle bir tayinle şehzâdeler, daha sorumluluk mevkiine gelmeden, kendilerini yetiştirme imkânını buluyorlardı. Tahta çıktıkları zaman da, ağır memleket meseleleri altında ezilip kalmıyorlardı. Öte yandan, şehzâdelerin idarî ve askerî bilgi ve tecrübelerini arttırmalarında, kendilerine

⁴⁵ İbn Bîbî, 1956: 95; 1996: I, 115; Yazıcızâde Ali, 2009: 232 vd.

⁴⁶ İbn Bîbî, 1956: 91-93; 1996: I, 111-113; Yazıcızâde Ali, 2009: 230 vd.

⁴⁷ İbn Bîbî, 1956: 90, 93; 1996: I, 110, 114; Yazıcızâde Ali, 2009: 231; Münecçimbaşı, 2001: II, 36.

⁴⁸ Krş. Turan, 1971: 276.

devletin en tecrübeli komutanları yardımcı oluyorlardı. Nitekim Sultan Keyhüsrev, **Çaşnigîr Mübârizeddîn Çavlı, Emîr-i Ahûr Zeyneddîn Beşâra ve Emîr-i Meclis Mübârizeddîn Behramşâh** gibi devletin en tecrübeli komutanlarını İzzeddîn Keykâvus'un yanına vermiş, onlar da kendilerine verilen görevi başarıyla yerine getirmişlerdir.

Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev, tahta ikinci defa çıktığı sırada Türkiye Selçuklu Devleti güçlü durumunu korumaktaydı. Daha doğrusu, iktidar değişikliği, devletin siyasî ve askerî gücünü hiç etkilememişti. Öyle ki, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in desteği ve himayesi, her yerde aranmaktaydı. Meselâ, Eyyûbîlere karşı istiklallerini korumaya çalışan **Harput Artuklu ve Sümeysat Eyyûbî melikleri**, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'e başvurarak, bağlılıklarını bildirip, himaye talebinde bulunmuşlardı. Tâbilik sembolü olarak da, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in adına para bastırıp, hutbe okutmaya başlamışlardı⁴⁹.

Öte yandan, Sultan II. Kılıç Arslan zamanından beri Selçuklu hükümdarlarını metbu olarak tanıyan **Erzincan Mengüçük hükümdarının** tavrında da bir değişiklik olmamıştır. O da, Keyhüsrev'e bağlılığını sürdürmüştür. Erzurum Selçuklu kolunun başında bulunan kardeşi **Tuğrulşâh** ise, tıpkı Süleymanşâh'a olduğu gibi Keyhüsrev'e de bir vali gibi bağlı ve itaatli idi⁵⁰.

Gıyâseddîn Keyhüsrev'in, ikinci defa tahta çıkmasından sonraki ilk icraatlarından biri de, başta Mavrozomes olmak üzere onun yakınlarına ve akrabalarına çeşitli hediyelerle unvan ve makamlar vermek oldu. Bunlardan özellikle Mavrozomes'e verdiği unvan ve makam hepsinden yüksek ve önemli idi. Beklemediği ve ummadığı halde onu, Batı Uçlarından Denizli ve Honas yöresine melik olarak tayin etti⁵¹. Bilindiği gibi, Bizans'ın ünlü Komnenos ailesinden olan Mavrozomes, İstanbul'un Lâtinler tarafından işgal edilmesi üzerine burada sürgün hayatı yaşayan Keyhüsrev'i himayesine almak suretiyle onu malikânesinde konuk etmiş, kızını da kendisine eş olarak vermişti. Keyhüsrev, ikinci defa Selçuklu tahtına davet edilince, kayınpederi Mavrozomes'i ve akrabalarını da yanına alarak, onları Konya'ya getirmişti. Bu arada Keyhüsrev, İznik-Rum İmparatoru Laskaris ile aralarındaki ilişkilerin düzenlenmesinde, Mavrozomes'i danışman ve arabulucu olarak kullanmıştır.

Batı Uçlarından Denizli ve Honas yöresi, Sultan I. Mesud zamanından beri Türkmenlerin yoğun bir şekilde toplandıkları ve kendi boy beylerinin yönetiminde sahillere doğru Batı Anadolu topraklarına akın yaptıkları bir saha idi. **Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Mavrozomes'i bu yöreye melik tayin etmekten maksadı, Batı Anadolu'da gittikçe kuvvetlenen İznik-Rum**

⁴⁹ İbnü'l-Esir, 1987: XII, 170; Münecimbaşı, 2001: II, 37; Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 14.

⁵⁰ Turan, 1971: 277.

⁵¹ İbn Bîbî, 1956: 90; 1996: I, 110.

İmparatoru Laskaris'in karşısına bir rakip çıkarmak ve kendisine tâbi olan birini Bizans'ın mirasına ortak etmek idi⁵². Daha da önemlisi, bu yolla Batı Anadolu'daki fetihlerinde kendisine sağlam bir hak ve meşruiyet sağlamaktı. Fakat, Melik Mavrozomes'in Denizli ve Honas yöresindeki idaresi çok uzun sürmemiştir. O, bir süre sonra yöreden ayrılarak, Konya'ya gelmiş ve merkezî idarede görev almıştır. Melik Mavrozomes, Müslüman olmamasına rağmen Gıyâseddin Keyhüsrev'den sonra sırayla Türkiye Selçuklu tahtına çıkan İzzeddin Keykâvus ve Alâaddin Keykubâd'ın hükümdarlıkları zamanında da yerini ve mevkiini koruyarak, devlet hayatında başlıca rol oynamıştır⁵³.

3-) Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Karadeniz Ticaret Yolunu Açma ve Güvenlik Altına Alma Politikası: Samsun Üzerine Sefer

Bilindiği gibi, 1204 yılında, Bizans İmparatorluğunun parçalanması⁵⁴, Türkiye Selçuklu Devletinin lehine olmuştu. Her şeyden önce, Türkiye Selçuklu Devletinin karşısında artık, bir ve bütün hâlinde bir Bizans İmparatorluğu bulunmuyordu. Ordusu ve teşkilâtı tamamen dağılmıştı. Bizans'ın varisi olarak ortaya çıkan devletler ise, henüz kuruluş safhasında olup, askerî bakımdan son derece zayıf durumda idiler. Üstelik bunlar, kendi aralarında kıyasıya bir rekabet içine girmiş bulunuyorlardı. Hatta birbirlerini yok etmeye çalışıyorlardı. Bu durum, Türkiye Selçuklu Devletinin birden önemini artırdı. Daha doğrusu bu gelişme, Selçuklu Devletini Anadolu'da dostluğu ve ittifakı aranan bir devlet hâline getirdi. Nitekim, batıdan Lâtinler, doğudan David ve Aleksios kardeşler tarafından sıkıştırılan İznik Rum İmparatoru Laskaris, Türkiye Selçuklu Devletine yanaşarak, Keyhüsrev ile dostluk ve ittifak antlaşması yaptı⁵⁵. Bu antlaşma, her iki taraf için de yararlı oldu. Daha doğrusu, bu antlaşma ile arkalarını güvenlik altına alan her iki hükümdar, rakipleriyle kolayca mücadele etme imkânı buldular.

Bizans İmparatorluğunun parçalanması, Türkiye Selçuklu Devletinin sadece lehine değil, aynı zamanda aleyhine de bazı gelişmelere yol açtı. Zira bu parçalanmadan dolayı, Bizans'ın Karadeniz ve Akdeniz sahil bölgelerinde bulunan topraklarında yer yer otorite boşlukları meydana geldi. Bu otorite

⁵² Krş. **Turan**, 1971: 281.

⁵³ **İbn Bibî**, 1956: 266, 267, 305,, 334 vdd. 1996: I, 284, 285, 320, 345 vdd.; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 227; 444 vd.

⁵⁴ IV. Haçlı seferi sırasında Haçlı liderleri, İstanbul'daki Bizans idaresine son verip burada bir Latin Devleti kurarlarken Anadolu'da da Bizans'ın devamı ve kolu olarak iki ayrı Rum Devleti meydana çıkmıştır. Bunlar biri Trabzon Rum Devleti, diğeri İznik Rum Devletidir. Trabzon Rum Devletini Komnenos ailesin **Aleksios ve David kardeşler**, İznik Rum Devletini de Bizans İmparatoru III. Aleksios'un damadı olan yetenekli komutan **Theodore Laskaris** kurmuştur.

⁵⁵ **Niketis**, 1971: 593.

boşluğundan yararlanan bazı şâhuslar, bölgenin önemli ticaret merkezlerini birer birer ele geçirdiler. Meselâ, **Sabbas** adında bir Rum, Samsun şehrini ele geçirip⁵⁶, burada kendi idaresini oluşturmuş bulunuyordu. Laskaris'i metbu tanımak suretiyle İznik Rum İmparatorluğunun himayesine girmiş olan Sabbas, burada Trabzon Rum İmparatoru Aleksios ile Sinop ve Ereğli hâkimi David kardeşlere karşı istiklâlini ve yönetimini korumaya çalışıyordu. Fakat, bu sırada Latinlerle mücadele hâlinde olan Laskaris'in Sabbas'a yardım etmesi mümkün gözüküyordu.

Karadeniz bölgesinin bu yöresi Sultan II. Süleymanşâh'ın meliklik döneminde fethedildiği zaman, Samsun'un yanı başına Müslümanların bir ticaret kolonisi yerleşmişti. Bu koloni kısa sürede büyüyerek, bir şehir halini almıştı. Müslüman Samsun ile Hıristiyan Samsun halkı arasında başlangıçtan beri karşılıklı ticarî çıkarlara dayanan iyi bir uyum vardı. Fakat batıdan David, doğudan Aleksios kardeşlerin Samsun'u kısa süre içinine alıp sıkıştırmaları, hem Müslüman kolonisinin faaliyetlerini hem de Sabbas yönetimini tehlikeye soktu. Bunun üzerine, Müslüman tüccarlar, Keyhüsrev'den, Sabbas da Laskaris'den yardım istediler⁵⁷.

Böylece, Trabzon Rum İmparatorluğu ile Samsun hâkimi Sabbas arasında başlayan mücadele, bölgedeki güvenliği ve huzuru tamamen yok etti. Samsun ve Sinop limanları işlemez hâle geldi. Deniz ve kara ticaret yolları kapandı. Kırım ve İstanbul ile Samsun ve Sinop arasındaki ticarî faaliyetler birden kesildi. Aynı şekilde, İslâm ülkelerinden gelip, Samsun ve Sinop'a ulaşan kervanlar, Sivas'ta yığılıp kaldı. Yollar açılmadığı için tüccarlar sıkıntıya düşerek büyük zararlara uğradılar. Bunlardan ancak, malını düşük fiyata satıp, sermayesini kurtarabilenler kârli sayıldı⁵⁸.

Keyhüsrev, Aleksios ve David kardeşleri cezalandırmak ve kapanan ticaret yollarını açıp güvenlik altına almak gayesiyle Orta Karadeniz üzerine bir sefer düzenledi. Ordusu ile bölgeye gelen Keyhüsrev, Trabzon Rum ordusunu yenerek Samsun'u kurtardı. Yenilen Aleksios, ancak kaçmak suretiyle canını kurtarabildi. Seferini başarıyla tamamlayan Keyhüsrev, ticaret yollarını tekrar açtı ve güvenlik altına aldı. Keyhüsrev, bu seferde elde ettiği başarıyı yeterli bulmuş olmalı ki; Samsun'u ilhak etmedi⁵⁹.

⁵⁶ Samsun Limanı, Karadeniz'in en işlek limanı olup İslâm ülkeleri ile kuzey ülkeleri arasındaki ticarete aracılık ediyordu.

⁵⁷ **Turan**, 1971: 279.

⁵⁸ **İbnü'l-Esîr**, 1987: XII, 201.

⁵⁹ **İbnü'l-Esîr**, 1987: XII, 201; **Turan**, 1971: 280.

4-) Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Devleti Kara Devleti Olmaktan Kurtarma ve Sınırlarını Denizlere Ulaştırma Politikası: Antalya'nın Fethi (1207)

Keyhüsrev, kuzey ticaret yollarını açıp, güvenlik altına aldıktan sonra güneye yöneldi. Tıpkı Sabbas'ın Samsun'da yaptığı gibi **Aldobrandini** adında bir İtalyan da, Bizans İmparatorluğunun parçalanması ile ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanmak suretiyle Antalya'yı ele geçirmiş bulunuyordu. Üstelik, İslâm ve Avrupa ülkeleri ile ticaret yapan tüccarların malları Antalya limanında soyulmuştu. Bunun üzerine tüccarlar, Aldobrandini'yi Sultan Keyhüsrev'e şikâyet ederek, kendisinden yardım istediler⁶⁰.

Keyhüsrev, ordusunu toplayarak, yakma ve yıkma silâhlarıyla birlikte Aldobrandini'nin üzerine yürüdü. **Keyhüsrev'in amacı, sadece Aldobrandini'yi cezalandırmak değildi, aynı zamanda Antalya'yı ele geçirip, devleti sarılmış olmaktan kurtarmak, sınırları denizlere ulaştırmak ve ticaret yollarını açarak güvenlik altına almaktı.**

Ticaret yolunu takip eden Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, ordusu ile Antalya önlerine geldi ve şehri kuşattı. Mancınıklardan atılan gülle ve ok yağmuru ile kale savunucuları baskı altına alındı. Burçlar tahrip edildi. Şehir düşmek üzere idi. Öte yandan, içinde bulunduğu tehlikeyi anlamış olan Aldobrandini, Kıbrıs Frank Krallığını metbu tanıyarak acele yardım istedi. Kıbrıs Frank kralı, Antalya'yı savunmak üzere bir deniz filosu (*birkaç savaş gemisinden oluşan küçük donanma*) gönderdi. Bu donanmanın içindeki birlikler, deniz tarafından şehre girerek, kaleye yerleştiler. Bunun üzerine Keyhüsrev geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat, Antalya'yı almaktan vazgeçmedi. Bu defa şehri uzaktan abluka altına aldı. Antalya halkı korku ve sıkıntı içinde idi. Kimse, surların dışına çıkmaya kolay kolay cesaret edemiyordu. Çıkanlar ise, Selçuklu birlikleri tarafından hemen tutsak alınıyorlardı⁶¹.

Kıbrıs Frankları, güvenilir bir müttefik değillerdi. Bunlar, Rumların içinde buldukları zor durumdan yararlanarak, Antalya şehrinin idaresine el koymuşlardır.

Antalya Rumları, Frankların yönetiminden memnun olmadılar. Ayrıca onlar, kuşatma yüzünden büyük bir sıkıntı içine düşmüş bulunuyorlardı. Öte yandan, inançlara ve kültürlere saygılı olan âdil Selçuklu yönetimi Anadolu'nun her yerinde aranan ve tercih edilen bir yönetimdi. Antalya'da da aynı durum meydana geldi. Âdil Selçuklu yönetimini tercih eden yerli halk, gizlice haber gönderip, Keyhüsrev'i Antalya'ya davet etti ve kendisine yardım vaadinde

⁶⁰ İbn Bîbî, 1956: 95 vd.; 1996: I, 115-117; Yazıcızâde Ali, 2009: 233 vd.; Münecimbaşı, 2001: II, 38.

⁶¹ İbnü'l-Esîr, 1987: XII, 209; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 488; Münecimbaşı, 2001: II, 37.

bulundu⁶². Antalya kuşatmasında henüz bir sonuç alamamış olan Sultan Keyhüsrev, talihin önüne çıkardığı bu önemli fırsatı kaçırmak istemedi. Zira, Keyhüsrev için fırsat kaçırılmayacak kadar uygundu. Şehrin surları iyi durumda ise de, Fraklar kuvvetleri, bu surları her taraftan savunabilecek sayıda değildi. Bu gelişme üzerine Keyhüsrev, uzaktan kuşatmadan vazgeçip, tekrar yakın kuşatmaya geçti. Surların önünde mancınklar kuruldu. Selçuklu ordusu tekrar hücumla geçti. Özellikle, Konya'nın eski sipahîlerinden **Hüsameddîn Yavlak Arslan**⁶³, ölümü hiçe sayan bir cesaretle ileri atıldı. Merdivenler vasıtasıyla süratle surların üstüne çıkıp, sultanın sancağını burçlara dikti. Bu durum Selçuklu ordusunu coşturdu. Zira Selçuklu askerlerinin surların üzerine çıkma hususunda gösterdikleri cesaret ve gayret, her türlü övgünün üzerinde idi. Selçuklu ordusu, yerli halkın yardımıyla açılan kapılardan içeri girdi. Kısa sürede, Aldobrandini ve Frank birliklerinin direnişini kıran Sultan Keyhüsrev, şehri ve kaleyi teslim aldı (1207)⁶⁴.

Antalya'nın fethi ile Türkiye Selçuklu Devleti, tamamen sarılmış olmaktan kurtarılmış oldu. Devlet artık kara devleti olmaktan çıkarıldı. Sınırları da denizlere ulaştırıldı. Türkiye Selçuklu Devletine, Antalya gibi dış dünya ile irtibatını sağlayan önemli bir ihracat ve ithalat limanı kazandırıldı. Burası, daha sonra sahillerin fethinde rol oynayacak olan deniz kuvvetleri için bir üs hâline getirildi. Daha da önemlisi, Keyhüsrev'in Kıbrıs Frankları ve Venediklerle yaptığı ticareti karşılıklı düzenleyen bir antlaşma⁶⁵ sonucunda Selçuklu ekonomisi dış dünyaya açıldı ve onunla bütünleştirildi. Böylece, sınırlar ötesinde de mal akışı hızlanmış ve güvenlik altına alınmış oldu.

Bir süre Antalya'da kalan Keyhüsrev, yaptığı düzenlemeler ve aldığı tedbirlerle şehri bir Türk ve İslâm beldesi hâline getirdi: Tahta çıkmasında Yağbasan oğulları ile başlıca rol oynamış olan **Mübârizeddîn Er-tokuş'u** şehrin ve yörenin **sübaşısı** (*askerî vali*) yaptı. Şehre **kadı, imam, hatip ve müezzin** tayin etti. Minber ve mihrap koydurmak suretiyle bazı yapıları camiye çevirdi. Kale ve burçları tamir ettirip, içini silâh ve erzak ile doldurdu⁶⁶.

Bundan sonra Sultan Keyhüsrev, elde edilen ganimetin beşte birini (hums, pençüyek) devlet hazinesine aldırdı. Geri kalanı da ordu mensuplarına dağıttı. Ticarî faaliyetleri kolaylaştırmak ve teşvik etmek için "baç ve geçiş vergileri"ni tamamen kaldırdı. Malları soyulan tüccarların zararlarını da, devlet

⁶² İbnü'l-Esîr, 1987: XII, 209; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 488; Münecimbaşı, 2001: II, 37 vd. Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 15.

⁶³ Yazıcızâde Ali'ye göre, Yavlak Arslan, Oğuzların Salur boyuna mensup idi.

⁶⁴ İbn Bîbî, 1956: 98; 1996: I, 118; Yazıcızâde Ali, 2009: 236; Ravendî, 1960: II, 424; Münecimbaşı, 2001: II, 37 vd.

⁶⁵ Turan, 1988: 139; Savvides, 1981: 140; Koca, 1997: 66 vd.

⁶⁶ İbn Bîbî, 1956: 99; 1996: I, 119; Yazıcızâde Ali, 2009: 237 vd.; Münecimbaşı, 2001: II, 38.

hazinesinden tazmin ettirdi. Bu, bir bakıma devlet sigortası olup, zamanına göre ileri bir anlayış idi⁶⁷. Selçuklu hükümdarlarının bu politika ile güttükleri maksat ise, hiç şüphesiz, ekonomik faaliyetleri korumak ve teşvik etmek suretiyle ticaretin gelişmesini sağlamaktı.

5-) Sultan I. Gyâseddîn Keyhüsrev'in Güney Ticaret Yolunu Açma ve Güvenlik Altına Alma Politikası:

Ermeniler Üzerine Sefer

Keyhüsrev'in Antalya'dan sonra hedefi Çukurova Ermeni Baronluğu oldu. Çünkü, Süleymanşâh'ın ölümünden sonra Selçuklu iktidarında arka arkaya yaşanan iki bunalımı kendi lehine değerlendiren Ermeni Baronu **Leon**, Selçuklu Devletinin vassallığından ayrıldığı gibi, Selçuklu uçlarına da tecavüz etmeye başlamıştı. Onun bu tecavüzlerinden, özellikle Göksu kaynak havzasında toplanmış olan **Türkmenler**, çok zarar görmüşlerdi. Ermeni orduları, Türkmenlerin büyük bir kısmını esir almış, mallarını da yağma etmişti. Aynı Ermeni orduları, sadece Türkmenler üzerine değil, Halep üzerine de saldırılar düzenleyerek, Eyyûbî ülkesine de zarar vermişlerdi. Ermeni Baronluğunun hem Selçuklu hem de Eyyûbî ülkesine saldırıları yüzünden bölgede huzur ve güven kalmamıştı. Özellikle, Anadolu ve İslâm ülkeleri arasında işleyen kervan yolları tehlikeli hâle gelmişti⁶⁸. Keyhüsrev, Ermeni Baronunu cezalandırmak, tekrar kervan yollarını güvenlik altına almak için, Halep Eyyûbî hükümdarı **Melik Zâhir**'in gönderdiği yardımcı kuvveti de yanına alarak, ordusuyla harekete geçti (1208). İlk hedefi, Mısır Eyyûbîleri tarafından işgal edilmiş olan Maraş oldu. Keyhüsrev, Maraş'ı kurtardıktan sonra⁶⁹ Çukurova'nın kilit noktası olan **Pertüs kalesi** üzerine yöneldi. Çünkü bu önemli kale, Sultan II. Kılıç Arslan tarafından alınmış olup, daha sonra elden çıkmış idi. Keyhüsrev, sıkı bir kuşatma sonucunda kaleyi düşürdü. Kalenin komutanı olan Ermeni Baronu Leon'un oğlu Gregoire'yi esir aldı. Ermeni Baronu Leon, Keyhüsrev'in karşısına çıkmaya cesaret edemedi. Pertüs kalesinin fethi, tıpkı Antalya'nın fethinde olduğu gibi İslâm dünyasında sevinçle karşılandı. Keyhüsrev'in başarısını öven kasideler yazıldı⁷⁰.

Keyhüsrev'in amacı, Ermeni Baronu Leon'u yakalayıp, tamamen etkisiz hâle getirmektir. Fakat, soğuklar bir hayli artmış ve kar yağmaya başlamıştı. Bu yüzden

⁶⁷ İbn Bîbî, 1956: 99-101; 1996: I, 119-121; Yazıcızâde Ali, 2009: 238 vd.; Turan, 1971: 285.

⁶⁸ İbn Vasıl, 1953-60: III, 170 vd.; İbnü'l-Esîr, 1987: XII, 199 vd.

⁶⁹ Gıyâseddin Keyhüsrev, Eyyûbî işgali altından kurtardığı Maraş'ın idaresini komutanlarından Hüsâmeddîn Hasan'a vermiştir. Hüsâmeddîn Hasan'dan sonra oğlu İbrahim ve torunu Nusretüddîn Hasan, arka arkaya Maraş'a idareci tayin edilmiştir. Her iki bey tarafından da çok iyi idare ve imar edilen Maraş, bölgenin en mamur ve en müreffeh beldesi haline gelmiştir (Geniş bilgi için bkz. **Mükrimin Halil Yınanç**, Maraş Emîrleri, TOEM, 82- 83, 85, 1340-41, 281-299, 340-352, 85-100).

⁷⁰ **Ravendî**, 1960: II, 425-428; **Müneccimbaşı**, 2001: II, 38 vd.

ordunun harekâtı son derece güçleşmişti. Bundan dolayı, Keyhüsrev, seferine son verip, geri dönmek zorunda kaldı. Buna rağmen Keyhüsrev'in seferi etkisiz kalmadı. Selçuklu ordusunun harekâtından bir hayli korkmuş olan Baron Leon, Mısır Eyyûbî hükümdarı Melik Âdil ve Halep Eyyûbî Meliki Zâhir aracılığı ile Keyhüsrev'den özür dileyerek barış istedi. Keyhüsrev, "**Müslüman esirleri serbest bırakmak, tazminat ödemek ve Melik Zâhir'in topraklarına bir daha saldırıda bulunmamak**" şartıyla Ermeni Baronunun barış isteğini kabul etti⁷¹. Böylece, bölge, tekrar asayiş ve huzura kavuşmuş oldu.

6-) Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Gaza ve Fetih Politikası:

Alaşehir Savaşı

a-) Savaşın Sebepleri

İstanbul'un Haçlılar tarafından işgalinden sonra İznik merkez olmak üzere Batı Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Theodora Laskaris, sürgünden dönerken İznik'te Gıyâseddîn Keyhüsrev'e bir hayli güçlük çıkarmıştı. Bu durumda, Gıyâseddîn Keyhüsrev'in tahta çıkar çıkmaz ilk iş olarak Theodora Laskaris ile hesaplaşması bekleniyordu. Fakat Keyhüsrev, bu hesaplaşmayı kendisi için daha uygun bir zamana bırakmıştı. Hatta onunla bir antlaşma yaparak, arkasını güvenlik altına almıştı. Bundan sonra bütün gücünü ve enerjisini Selçuklu ekonomisinin önündeki engelleri kaldırma faaliyeti üzerinde toplayan Keyhüsrev, 6 yıl süren bir faaliyet sonucunda İslâm ülkelerinden gelen ve Karadeniz'e ulaşan ticaret yollarını açıp, güvenlik altına almış, Antalya'yı fethederek devletin sınırlarını Akdeniz'e ulaştırmış, Kıbrıs Franklarıyla yaptığı antlaşmalarla Selçuklu ekonomisini dış dünyaya açmış ve onunla bütünleştirmişti. Bu esaslı faaliyetlerden sonra sıra, Theodora Laskaris ile hesaplaşmaya gelmiştir.

Bu hesaplaşmayı zorunlu kılan başka sebepler de vardı: Biraz yukarıda belirtildiği gibi, Laskaris, vergi vermek suretiyle Gıyâseddîn Keyhüsrev ile barış antlaşması yaparak, onunla arasını düzeltmişti. Böylece arkasını emniyet altına almış olan Laskaris, İstanbul'daki Latinlere ve Karadeniz bölgesindeki Komnenos ailesine karşı başarılı bir mücadele vererek, Batı Anadolu'daki hâkimiyetini bir hayli güçlendirmişti. Artık Laskaris, bu güçlü durumuna güvenerek, Selçuklu Devletine vergi vermekte isteksizlik göstermeye başlamıştı⁷². Bu durum ise Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'i son derece rahatsız etmiştir.

Laskaris'in kuvvetlenmesinden rahatsız olan sadece Keyhüsrev değildi. İstanbul'daki Latin imparatoru Henri de aynı duygu ve düşünce içindeydi. Bu gelişme, iki hükümdarı birbirine yaklaştırmış ve aynı tehdit karşısında onları bir ittifak kurmaya zorlamıştı. Nitekim İmparator Henri, yazdığı bir mektupta,

⁷¹ İbn Vasıl, 1953-60: III, 187; Turan, 1971: 285-287.

⁷² İbn Bîbî, 1956: 103; 1996: I, 123; Yazıcızâde Ali, 2009: 240.

“Laskaris’e karşı Selçuklu Sultanı ile antlaşma yapmanın bir Katolik için şerefli bir hareket olduğunu” Batıdaki dostlarına bildirmiş bulunuyordu⁷³. Gerçekten de 1209 yılında, İmparator Henri ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında Venediklilerin aracılığıyla gizli bir antlaşma yapılmıştı. Bu ittifaka karşılık, Laskaris de, Kilikya Ermeni Baronu II. Leon ile temasa geçerek, onunla anlaşmıştı⁷⁴.

Bu durumda, Keyhüsrev’in Laskaris’in üzerine yürüyebilmesi için yine de kendisine bir sebep ve bahane bulması gerekiyordu. Fakat, bu hususta onun yeni bir arayış içine girmesine gerek kalmadı. Zira, sebep ve bahane, kendiliğinden ortaya çıktı. O da şu idi: Haçlılara karşı koyamayarak İstanbul’dan kaçmış olan meşru Bizans İmparatoru III. Aleksios, bir süre şurada burada dolaştıktan sonra gelip Gıyâseddin Keyhüsrev’e sığınmıştı. Aleksios, tahtının damadı Laskaris tarafından gasp edildiğini iddia ediyor ve onu Keyhüsrev vasıtasıyla tekrar elde etmek istiyordu. Bunun için de Keyhüsrev’i Laskaris’e karşı durmadan tahrik ve teşvik ediyordu. Bu durumda, Keyhüsrev, Aleksios’un isteğine karşı daha fazla ilgisiz kalamadı. Zira, Keyhüsrev ile Aleksios arasında daha önceden kurulmuş sağlam bir dostluk vardı. Daha doğrusu, Keyhüsrev, vaktiyle tahtını kardeşi Süleymanşâh’a kaptırınca, Aleksios’a sığınmıştı. Aleksios da onu bir sultan gibi karşılamış ve uzun süre sarayında ağırlamıştı. Bundan dolayı Keyhüsrev, Aleksios’a minnet ve şükran hisleriyle doluydu. Şimdi görev sırası kendisindeydi. Keyhüsrev, Aleksios’un davasına sahip çıkmak ve destek vermek suretiyle ona karşı minnet ve şükran borcunu ödemek istiyordu.

Gıyâseddin Keyhüsrev, durumu değerlendirmek ve görüşlerini almak üzere devlet adamlarını ve komutanları toplantıya çağırıldı. Sultan bu toplantıda şu değerlendirmeyi yaptı: **“Laskaris’in beldelerinden atalarımızdan miras kalmış olan ülkemize dönmek istediğimiz zaman o, bizim maksat göğsümüzün üzerine engel ve yasak koydu. Boş sözlerin ve aslı olmayan lafların eteğine yapıştı. Yüce ve ulu Tanrı’nın faziletinin yardımıyla muradımıza erip amacımıza ulaştığımız zaman, onun hatalarının üzerinden bağışlama ve göz yumma adımlarıyla geçtik. Eğer sen düşmandan güçlüysen, gücüne şükretmek için onu affet’ düsturunu kendimize ilke edindik. Fakat buna rağmen o, boyun eğme yolunu takip edeceği, bize taraf olma nuruna sahip olacağı yerde, tekrar başkaldırma ve ayrılık sözü etmeye başladı. Gizlilik perdesinden cefa makamını çalmakta, savaş ve kavga türküsü söylemektedir. Eğer bu olayın telâfisi, bu durumun düzeltilmesi konusunda doğru bir karar ve isabetli bir tedbir alınmaz ve bu akılsızlığa çare bulunmazsa, sonunda kudretli eli, onun sebep olacağı vahşeti giderme hususunda âciz kalabilir ve o iş büyük bir zarar**

⁷³ Turan, 1971: 288.

⁷⁴ Ostrogorsky, 1986, 396 vd.

açabilir. Bu durumu gören diğer yönetilenler de boyunlarını hile ve tuzak halkasına sokarak, ayaklarını saltanat dergâhına bağlılık yolunun dışına koyabilirler. Şimdiye kadar akıllarına gelmemiş olan bağımsızlık sevdasına düşebilirler. Çünkü akıllı kimseler, 'Başa gelecek bir iş hafife alınmamalıdır, karıncayı yılan görmek gerekir ki, sonunda onun ejderha olmasından pişmanlık duyulmasın' demişler⁷⁵.

Sultan Keyhüsrev, bu değerlendirmede kendi fikirlerini haklı gösterecek oldukça sağlam mantikî deliller ileri sürmüştür.

Devlet adamları ve komutanlar, bu değerlendirmeye karşılık şu cevabı verdiler: "Sultan tarafından kesin olarak bilinmektedir ki, anlaşma kurallarını bozmak, vaat edilen şeylerden sapmak beğenilmeyen bir davranış ve çirkin bir harekettir. Şüphesiz o işin sonu kötü, sonucu uğursuz olur. (...) Laskaris, bağlılık yolundan sapmışsa, vaat, iyilik, uyarı ve tehdit yolları henüz kapanmış değildir. Kendisine elçiler gönderip, ona kulluk görevlerinin şartlarını yerine getirmesi, üzerine düşeni yapması hususunda sert bir uyarıda bulunarak, ceza ile tehdit etmek gerekir. Eğer o tehditten sakınır, affa sebep olabilecek özrü dilerse, ona, 'Bugün azarlanacak değilsiniz' âyetini okumak, değerini artıracak bu tavrı üzerine kendisine hoşgörülü ve anlayışlı davranmak gerekir. Eğer büyük bir aptallık gösterir, inada ve isyana meyleder, ayrılığı gayrılığı meslek edinirse, o ağır hastanın tedavisi konusunda, 'Tedavinin son şekli dağlamadır' ilacı kullanılır"⁷⁶.

Görüldüğü gibi, Laskaris meselesinde Sultan ile devlet adamları ve komutanlar arasında hiçbir görüş farkı bulunmamaktadır. Fakat devlet adamları ve komutanlar, önce Laskaris'in uyarılmasını ve hatta korkutulmasını, bu işe yaramazsa o zaman harekete geçilmesini tavsiye etmektedirler. Buna karşılık, Keyhüsrev de, bir âyeti referans göstererek, "uyarı ve korkutma" yönteminin işe yaramayacağı şeklindeki düşüncesini şu sözlerle açıklar: "Hiç şüphe yok ki, hükümdarlık geleneğinde ve saltanat konusunda sabır, hoşgörü, iyi geçinme ve barışçı davranış beğenilen ve ilgi duyulan bir yöntemdir. Fakat bunlar yerinde ve zamanında işe yarar. Laskaris belâsının ve hastalığının tedavisi için kınama ve azar maddelerinden yapılmış şeker ve sirke şurubunun bir faydası olmaz. Laskaris'in hasta damarlarının atışlarını düzene koymak, ancak Hint demirinden yapılmış olan neşterle mümkün olur. 'Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler' âyeti, onların bu halini açıklamaktadır. Bizde, onların aptallığı ve cahilliği konusunda geniş bilgi bulunmaktadır. Bundan dolayı, bu konuda onları uyarma ve tehdit yolunu tutmak, hiçbir şekilde faydalı ve başarılı

⁷⁵ İbn Bîbî, 1956: 103; 1996: I, 123; Yazıcızâde Ali, 2009: 241.

⁷⁶ İbn Bîbî, 1956: 104 vd.; 1996 124 vd.; Yazıcızâde Ali, 2009: 241.

olamaz. 'Şüphe yok ki, başlarına gelecekler, uyarıya da uyarıya da birdir, inanmazlar' ⁷⁷.

Bu düşüncesine rağmen Keyhüsrev, yine de **"uyarmak ve korkutmak için"** Laskaris'e bir elçi gönderdi. Keyhüsrev bu elçi vasıtasıyla ona, **"kayınpederinin yanında bulunduğunu bildirip, Batı Anadolu'daki hâkimiyetini haksız olarak elde ettiğini"** hatırlattı. Bu uyarı Laskaris'i son derece korkuttu. Bunun üzerine Laskaris, kayınpederi III. Aleksios'a karşı tutum ve davranışlarını öğrenmek için devlet adamlarını ve komutanları toplantıya çağırdı. Bu toplantıda, devlet adamları ve komutanların hepsi, kendisine sonuna kadar bağlı kalacaklarına dair söz verdiler. Böylece Laskaris, üzerinden korkuyu atıp, cesaretini yeniden topladı⁷⁸. Bundan sonra o, Keyhüsrev'i karşılamak üzere hemen hazırlıklara başladı.

Öte yandan, Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev, yaptığı toplantıda çıkacağı sefer için niyetinin, bir zamanlar Laskaris'in kendisine çıkardığı güçlüğe ve onun daha sonra aralarındaki anlaşma şartlarına uymamasına bir karşılık vermek şeklinde ortaya koyduysa da, asıl niyeti bu değildi. **Onun asıl niyeti, babasının ölümünden beri durmuş olan gaza ve cihat faaliyetlerini tekrar başlatmak ve bu suretle Batı Anadolu'nun fethini tamamlamaktı**⁷⁹. Zira, Laskaris'in İznik'te kurmuş olduğu devlet gittikçe kuvvetlenmekte ve Türkiye Selçuklu Devletine kafa tutar bir duruma gelmekteydi. Keyhüsrev'e göre, bu durum hiç şüphesiz Türkiye Selçuklu Devleti için önemli bir tehlike olup, bu tehlikenin iş isten geçmeden mutlaka önünün alınması lâzım idi.

b-) Orduların Hazırlığı ve Hareketi

Artık bu hususta kararını vermiş olan Gıyâseddin Keyhüsrev, sefer için Konya'nın **Ruzbe ovasında** otağını kurdurdu. Vilâyetlerdeki sübaşılara, uç beylerine, tâbi meliklere ve hükümdarlara gönderdiği bir fermanla da Selçuklu ordusunu gaza ve cihada çağırdı. Sultanın fermanına uyan Selçuklu beyleri, emirlerindeki silâhlı kuvvetlerle birer birer gelip, Ruzbe ovasında toplanmaya başladılar. Bu arada otağın önünde durmandan çalan mehter, dağı ve ovayı inleyen nağmeleriyle Selçuklu ordusunu gaza ve cihada hazırlamaktaydı. Başka bir deyişle, Ruzbe ovasında borulardan ve davullardan göklere canlı melodiler yükseliyor, yer yerinden oynuyordu. Çavuşlar ise, bir taraftan yeni gelen birlikleri düzene sokmakta, diğer taraftan da orduya sızmaya çalışan kötü niyetli kişileri karargâhın etrafından uzaklaştırmaktaydılar⁸⁰. Böylece hazırlığını kısa

⁷⁷ İbn Bîbî, 1956: 105; 1996: I, 125; Yazıcızâde Ali, 2009: 241 vd.

⁷⁸ Niketas, 1971: III, 594.

⁷⁹ Niketas, 1971: III, 594; Akropolites, 2008: 28. .

⁸⁰ İbn Bîbî, 1956: 106; 1996: I, 126; Yazıcızâde Ali, 2009: 243.

sürede tamamlamış olan Keyhüsrev, Selçuklu ordusunu Batı Anadolu istikametinde harekete geçirdi.

Keyhüsrev'in ilk hedefi Alaşehir idi⁸¹. Çünkü Alaşehir, kalın ve yüksek surlarla çevrili bir şehir olup, burada Laskaris'in kuvvetli bir garnizonu bulunuyordu. Eğer Alaşehir düşürülürse, Batı Anadolu topraklarının ele geçirilmesi ve Laskaris'in ortadan kaldırılması oldukça kolay olacaktı⁸².

Öte yandan, İznik Rum İmparatoru Laskaris de **Rum, Latin, Alman, Alan ve Kıpçak Türklerinden** oluşan büyük bir ordu topladı⁸³. Ayrıca, ordusunu en iyi savaşçılar (profesyonel) ve **Frank** (*Frenk=Fransız*) askerleriyle sağlaştırtıp kuvvetlendirdi. Fakat o, ordusunun ağırlıklarını taşıyan bir konvoy oluşturmadı. Süratli hareket edebilmek için askerlerine yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaç maddelerini yanlarına almalarını emretti. Selçuklu ordusunun yerini öğrenebilmek için de, ileriye casuslar gönderdi. Bundan sonra Laskaris ordusunu alarak, süratle yola koyuldu. Ordusunu mümkün olan en büyük süratle yürütmekteydi. Bundan amacı, Keyhüsrev'den önce Alaşehir'e varmaktı⁸⁴. Çünkü o, bu stratejik mevki kaybetmişti takdirde, Keyhüsrev'i bir daha durduramayacağını ve Batı Anadolu'yu savunmanın son derece güç olacağını çok iyi biliyordu.

Laskaris, ordusuyla Alaşehir sınırına vardığı zaman, casusları kendisine Selçuklu ordusunun yaklaşmakta olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine Laskaris, bu zamana kadar yanında tutmuş olduğu Selçuklu elçisini, serbest bırakarak, onu Gıyâseddîn Keyhüsrev'e gönderdi⁸⁵.

c-) Gâlibiyetten Bozguna

Aşağı yukarı aynı zamanda Alaşehir önlerine gelmiş olan Türkiye Selçuklu ve İznik Rum orduları, bir meydan savaşı yapmak üzere hemen saf düzenine geçtiler. Her iki ordunun da savaş düzeni, klâsik tipte, yani "**merkez** (*kalp*), **sağ kol** (*meymene*) ve **sol kol** (*meysere*)" şeklinde kurulmuştu. Her iki hükümdar da kendi merkez kuvvetlerinin başında yer almıştı⁸⁶.

⁸¹ Niketas ve Akropolites, Keyhüsrev'in hedefinin Denizli'nin batısındaki **Antiochia kalesi** olduğunu ve savaşın da burada geçtiğini söyler.

⁸² **Niketas**, 1971: III, 594 vd.

⁸³ Bazı Grek kaynaklarında Laskaris'in topladığı ordunun sayı bakımından Selçuklu ordusundan daha çok olduğu belirtilmiştir. Fakat Niketas, Laskaris'in topladığı ordunun 2 bin civarında olduğunu söyler. Kanaatimizce, bu sayı çok küçültülmüştür. Eğer, Laskaris bu kadar küçük bir orduya sahip olsaydı, Keyhüsrev'in karşısına çıkmaya cesaret bile edemezdi.

⁸⁴ **İbn Bîbî**, 1956: 107; 1996: I, 127; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 243 vd.; **Niketas**, 1971: III, 595; Krş. **Akropolites**, 2008: 29.

⁸⁵ **İbn Bîbî**, 1956: 107; 1996: I, 106 vd.; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 244; Krş. **Akropolites**, 2008: 29.

⁸⁶ **İbn Bîbî**, 1956: 107-109; 1996: I, 127-129; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 244 vd. .

İbn Bîbî kroniğinde savaş hakkında yapılan tasvirde şu bilgilere yer verilmiştir: Savaş, İznik Rum ordusunun saldırısı ile başladı. Laskaris, önce, savaş gücüne çok güvendiği Lâtin birliklerini ileri sürdü. Bundan amacı, çok iyi savaşçı olan Lâtin birlikleriyle Selçuklu ordusunun gözünü yıldırmasıydı. Lâtin birlikleri, kahramanca, fakat boşuna savaştılar; bedenî güçlerinin ve silâhlarının kendilerine sağladığı üstünlüğü bile kullanamadılar; birkaç saat içinde bütün birlikleri imha olundu. Laskaris, bu defa başta Rumlar olmak üzere bütün kuvvetlerini savaşa soktu. Fakat bunlar, Lâtinlerden daha dayanıksız çıktı. Büyük bir kısmı, daha ilk çarpışmada savaş meydanını terk edip kaçmaya başladı. Ancak pek az kısmı ümitsizce de olsa, Laskaris'in yanında kalıp, direnmeye devam etti⁸⁷. Artık, savaşın âkıbeti belli olmuştu.

Ordusunun merkez kuvvetlerinin başında, sırtında zırhı, başında miğferi, omzunda güzrü ve yayı, belinde kılıcı, elinde mızrağı ve kalkanı bulunduğu hâlde atının üzerinde savaşı yöneten Gıyâseddin Keyhüsrev, birden atını ileri sürdü; savaş meydanında kalan Rum birliklerinin üzerine doğru yürüdü. Bundan maksadı, bizzat Laskaris'i bertaraf etmek suretiyle bir an önce kesin sonuca gitmekti. Gıyâseddin Keyhüsrev, savaş meydanının ortasına geldiğinde, atının üzerinde ümitsizce mücadele eden Laskaris ile karşılaştı. Her iki hükümdar da birbirini görüp tanıdı. Rakibini bulmuş olan Keyhüsrev, hemen saldırıya geçti. Sultan Keyhüsrev, elindeki mızrakla Laskaris'e öyle bir darbe vurdu ki, İmparatorun miğferi başından fırladı; kendisi de atının üzerinden baygın bir halde yere düştü. İmparatorun bu durumunu gören Rum askerleri, büyük bir korkuya kapılarak, topluca kaçtılar. Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev, imparatorun meydana çıkan dazlak başını kastederek, ona "Ey kel" (*Ey kundus*) diye bağırdı. Sultanın muhafızları, yerde baygın bir şekilde yatan Laskaris'i hemen öldürmek istediler. Fakat Sultan Keyhüsrev, onlara izin vermedi. Hatta o, yenilmiş rakibinin daha fazla ezilmesine ve aşağılanmasına gönlü razı olmadı. Bunun için Sultan Keyhüsrev, muhafızlarına, biraz kendisine gelmiş olan Laskaris'i yerinden kaldırıp, atına bindirmelerini ve serbest bırakmalarını emretti. Hayatının başışlanmış olmasından dolayı çok sevinen Laskaris, kaçan soydaşlarına yetişmek üzere süratle savaş meydanını terk etti⁸⁸.

Artık savaş, tamamen bitmiş gözüküyordu. Türkiye Selçuklu ordusu, Rumlara karşı Miryokefalon'dan sonra ikinci büyük zaferi kazanmıştı. Laskaris ve askerleri, olanca kuvvetleriyle kaçmaktaydı. Zafer sarhoşluğuna kapılan Türkiye Selçuklu ordusu ise, tamamen yağmaya dalmış bulunuyordu.

⁸⁷ Niketas, 1971: III, 595; Akropolites, 2008: 29 vd.

⁸⁸ İbn Bîbî, 1956: 109-111; 1996: I, 129 vd.; Yazıcızâde Ali, 2009: 246; Niketas, 1971: III, 595; Münecçimbaşı, 2001: II, 39.

ç-) Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Şehit Düşmesi

Her şeyin iyiye gittiği bu anda, Alaşehir ovası, Türk tarihinde sık rastlanan bir gaflete sahne oldu. Zira Sultan Keyhüsrev, cesur ve kahraman bir komutan olduğu kadar ihtiyatlı bir komutan değildi. Bu ihmal, Sultanı mezara götüren yolu bir anda kısaltmıştır. Hem Selçuklu tarihçisi İbn Bîbî hem de Bizans tarihçisi Niketas bu dramatik ölüme sıcak ve içten gelen satırlar tahsis etmiştir. Bu tasvirleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Gıyâseddîn Keyhüsrev, şahsî emniyetini ihmal etmiş bir vaziyette savaş meydanını geziyordu⁸⁹. Yanında, ne kendisini koruyan ne de silâhlarını taşıyan bir muhafız ve görevli vardı. Diğer askerler gibi, Sultanın silâhlarını taşımak ve onu korumakla görevli "silâhdârlar, cândârlar ve müfaredde askerleri"⁹⁰ de yağma ve talana dalmış bulunuyorlardı. Keyhüsrev, yalnız ve yardımsız kalmıştı. Bu hususta Keyhüsrev'in göstermiş olduğu gaflet, aklın ve mantığın sınırlarını zorlamaktadır. Daha da kötüsü bu gaflet, onun hayat dramının son sahnesini oluşturdu. İşte tam bu sırada, Sultanın karşısına savaş meydanında kalmış bir Frank askeri çıktı. Sultan, onu herhangi bir Selçuklu askeri sanarak aldırış etmedi. Fakat, Frank askeri kendisini tanımıştı. Bu durumu kendi lehine değerlendiren Frank askeri, anî bir hareketle Sultanın bindiği atın ayaklarını kesti. Sultan, atıyla birlikte "**bir kulenin devrilişi gibi**" yere düştü⁹¹. Frank askeri, bu fırsattan yararlanarak, elindeki hançerle Sultanı şehit etti⁹². Bu beklenmedik olaydan, hemen hemen hiçbir Selçuklu askerinin

⁸⁹ Türk devlet adamlarının en büyük kusurları, şahsî emniyetlerini daima ihmal etmeleridir. Türk tarihi, açıklanması ve anlaşılması güç ihmaller yüzünden öldürülmüş devlet adamlarının isimleriyle doludur. **Attila, Kapgan Kağan, Bilge Kağan, Sultan Mesud** (Gazneli), **Sultan Alp Arslan, Sultan Melikşâh, Sultan Celâleddîn Mengüberti, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd, Sultan I. Murad, Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Osman, Sultan III. Selim** gibi büyük devlet adamları, hep aynı gafletin ve ihmalin kurbanı olmuşlardır. Fakat ne kadar tedbirli ve ihtiyatlı olunursa olunsun hükümdarların da kaçınamayacakları durumlar vardır. Sultan Keyhüsrev'in durumu da böyledir. Sultanın, az önce göz kamaştıran görkemli görüntüsünden geriye sadece başı koparılmış bir ceset kalmıştır.

⁹⁰ Hükümdarın silâhhanesini idare eden, buradaki silâhların bakım ve onarımını yapan, bu silâhları sefer ve törenlerde taşıyan görevlilere **silâhdâr** deniyordu. Diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi, Selçuklularda da silâhdârların başında "**emîr-i silâh**" unvanıyla anılan bir komutan bulunuyordu.

Hükümdarı ve sarayını korumakla görevli muhafızlara **cândâr** deniyordu. Bu muhafızların komutanına da "**emîr-i cândâr**" adı veriliyordu.

Müfaredde askerleri, seçkin hassa kuvvetleri olup, sefer ve savaşlarda hükümdarın yakın koruması ile görevli idiler.

⁹¹ Bizans kaynakları, Sultanın atının ayaklarını kesen ve onu şehit eden kişinin Laskaris olduğunu yazar. Fakat bu işi Laskaris'in yapması mümkün gözüküyor. Çünkü, Sultan Laskaris'i atından düşürdüğünde, yanında muhafızları bulunuyordu (**Niketas**, 1971: III, 595 vd., **Turan**, 1971: 289).

⁹² Bizans tarihçisi Akropolites, Sultan Keyhüsrev'in şehit edilmesi olayını İbn Bîbî'den biraz farklı olarak şöyle anlatır: "Galip olan sultan, savaş meydanında imparatoru aradı. Biri, bu sırada pek güç durumda olan imparatoru gösterdi. Sultan, atı ile onun üzerine doğru yürüdü. Kendisinin

haberi olmadı. Frank askeri, yanına Sultana ait birkaç silâh ve eşya alarak, aynı çabuklukla olay yerini terk etti. Kaçmakta olan Laskaris'in arkasından yetişerek, bu durumu ona anlattı. Fakat Laskaris, âdeta imkânsız gibi görünen bu olaya inanmak istemedi. Frank askerini esaslı bir şekilde sorguya çekti. Bundan sonra o, olayın gerçek olup olmadığını tam olarak öğrenebilmek için Frank askeriyle birkaç adamını savaş meydanına göndererek, Sultanın cesedini getirtti. İmparator, Sultanı tanıdı. Gerçekten de, Frank askerinin öldürmüş olduğu kişi Sultan idi. Böylece, çok iyi bir fırsat yakalamış olan Laskaris, kaçan askerleriyle birlikte tekrar savaş meydanına dönüp, Sultanın cesedini göstermek suretiyle Selçuklu ordusunun üzerine sürpriz bir baskın yaptı. Sultanının şahadet haberi bir elektrik akımı gibi bir anda savaş meydanın her tarafına yayıldı. Bu uğursuz haber Selçuklu ordusu üzerinde şok etkisi yaptı. Paniğe kapılan Selçuklu komutanları ve askerleri, silâhlarını ve ağırlıklarını atıp kaçışmaya başladılar⁹³. Böylece, mağlûp durumda ve kaçmakta olan Laskaris, bir anlık gaflet sonucunda, yani Sultanın şehit edilmesiyle birden savaşın gâlibi hâline geldi.

Gaflet anında Laskaris'in baskınına uğradığı için Selçuklu ordusunun savaş meydanını terk etmesi pek kolay olmadı; panik ve korku hâlinde kaçarken bir hayli kayıp ve esir verdi. Esirler arasında Çâşnîgîr⁹⁴ Seyfeddîn Ayaba ile Laskaris'in kayınpederi III. Aleksios da bulunuyordu. Laskaris, Sultanın cesedini defnetmesi için Seyfeddîn Ayaba'yı serbest bıraktı. Fakat bu durum, Seyfeddîn Ayaba için tahammülü güç ağır bir görev oldu. Çünkü Sultan ile Ayaba arasında eskiden beri sürüp gelen sağlam bir dostluk vardı. O, sürgün zamanında bile Sultanın yanından ayrılmamış, geleceğin sultanları olacak şehzadeleri (İzzeddîn Keykâvus ve Alâaddîn Keykubâd) eğitmek suretiyle ona hizmet etmişti. Kader, Sultanı son yolculuğuna uğurlama görevini de yine kendisine yüklemişti. Sultanın cesedini Laskaris'ten teslim alan Seyfeddîn Ayaba, büyük bir üzüntü içinde, onu Alaşehir'deki Müslüman mezarlığında defnederek, böylece Sultana karşı son görevini de yerine getirdi⁹⁵.

Öte yandan, Frank askeri, Sultanı şehit etmek suretiyle İznik Rum ordusunun mağlubiyetini galibiyete çevirdiği için kahraman ilân edilmeyi ve Laskaris'ten

---

bedenî gücüne güvenmekteydi. Böylece her ikisi birbirini tanıdı. Sultan, bir güzle imparatorun başına vurdu ve onu baygın bir vaziyette atından yere düşürdü. İmparator, yere düşer düşmez, sanki bir mucize sayesinde güç edinmiş gibi bir anda ayağa fırladı. Kılıcını çekti; sultana yönelerek, küçümsemeye 'Al bakalım bunu' diye bağırıp sultanın atının arka bacaklarını biçti. Bunun üzerine sultan, sanki bir kale burcun devrilişi gibi atının üzerinden yere düştü. Biri sultanın başını kesti; fakat onun başını kimin kestiğini ne imparator ne de biri görebildi."

⁹³ **İbn Bîbî**, 1956: 110; 1996: I, 130 vd.; **Yazıcızâde Ali**, 2009: 246; **Müneccimbaşı**, 2001: II, 39 vd.

⁹⁴ **Çâşnîgîr**, sofraya getirilen yemekleri, yenmeden önce tadarak kontrol etmek suretiyle hükümdarın zehirlenmesini önlemekten sorumlu saray görevlisi idi. Bu göreve, özellikle hükümdarın çok güvendiği bir kişi tayin edilmekteydi.

⁹⁵ **İbn Bîbî**, 1956: 110 vd.; 1996: I, 131; **Müneccimbaşı**, 2001: II, 40.

---

büyük bir ödül almayı bekliyordu. Kahraman ilân etmek ve ödül vermek şöyle dursun, İmparator onun hayatını bile bağışlamadı. Laskaris, Selçuklularla kendi aralarında barışın tekrar kurulabilmesi için Frank askerini hemen öldürttü⁹⁶.

d-) Alaşehir Savaşının Sonuçları

Alaşehir savaşı hakkında yukarıda verdiğimiz geniş bilgiden çıkan sonuç şudur:

- Sultan Keyhüsrev ile İznik Rum İmparatoru Laskaris arasında geçen savaş hakkında en çok ve gerçeğe en yakın olarak elimize geçen bilgi, İbn Bîbî ile Niketas'ın kroniklerinde bulunmaktadır. Fakat savaşın yeri ve Keyhüsrev'in ölümü hususunda her iki kaynaktaki bilgiler birbiriyle çelişmektedir. İbn Bîbî, savaşın Alaşehir'de geçtiğini, Sultan Keyhüsrev'i de Frank askerinin öldürdüğünü söyler. Niketas ise savaşın Denizli (Antiochia) yöresinde geçtiğini, Sultan Keyhüsrev'i şehit edenin de belli olmadığını belirtir. Bu bilgilerden hangisi doğru ve gerçek idi. Bu merakı, şu anda kesin ve net bir cevap ile gidermek mümkün gözükmemektedir. Konuyu ele alan Selçuklu tarihçileri, bu hususta ne kesin bir yargıya varabilmişler ne de farklı kaynak bilgileri arasında bir tercih yapabilmişlerdir. Onlar, eserlerinde, ancak her iki kaynak bilgisini arka arkaya zikretmekle yetinmişlerdir.

- Alaşehir savaşı, Türk ordusunun gâlip durumda iken mağlûp duruma düşmesine dair gerek Türk tarihinde gerekse Selçuklu tarihinde nadir görülen bir savaştır. Bu durumun başlıca sebebi, diğer Türk hükümdarları gibi, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in de şahsî güvenliğini almakta gösterdiği ihmal ve tedbirsizliktir. Türk hükümdarlarının bu ihmali ve tedbirsizliği de, genellikle onların kendilerine çok güvenmelerinden kaynaklanmıştır⁹⁷. İşte Gıyâseddîn Keyhüsrev'in öldürülmesi de, aynı anlayış sonucunda meydana gelmiş dramatik bir olaydır. Hâlbuki burada söz konusu olan bir kişinin hayatı değil, bir milletin ve devletin geleceğidir. Görüldüğü gibi, bir hükümdarın öldürülmesi, devlet ve millet için önemli bir başarıya da bir anda yok etmiştir.

- Alaşehir savaşının sonucunu değiştiren tek etken, Selçuklu ordusunun yaşamış olduğu korkunç paniktir. Panik, sürpriz olaylar karşısında kişinin ve kütlenin içine düştüğü korku ve şaşkınlık halidir. Böyle durumlarda düşünce ve mantık tamamen durmakta, insan genellikle kaçmak ve kurtulmaktan başka bir davranış gösterememektedir. Kütleyi panik hâlimden kurtarabilmenin tek çaresi, onun örnek alabileceği ve izleyebileceği karşı bir atakta bulunmaktır. Bu da, ancak sürpriz durumlara alışkın, tecrübeli ve yetenekli komutanlar tarafından

⁹⁶ İbn Bîbî, 1956: 110; 1996: I, 131; Münecimbaşu, 2001. II, 40.

⁹⁷ Özellikle Türk atasözleri tedbirli ve uyanık (sek) olmayı öğütlemektedir. Meselâ bir atasözünde "Yiğidin atı ürkek, kendisi de korkak olmalıdır" denmiştir.

yapabilecek bir iştir. Alaşehir savaşında yaşanan paniği, karşı atakla önleyebilecek, yani durumu tersine çevirebilecek bir Selçuklu komutanı çıkmamıştır. Panik hâli, salgın bir hastalık gibi bir anda bütün orduyu sarmıştır. Bu durum da, Selçuklulara, kazandıkları savaşı tamamen kaybettirmiştir. Buna karşılık, Laskaris'e de, hiç hakkı olmayan bir zafer kazandırmıştır.

- Bu gâlibiyet, Laskaris'in kendi gücüne ve başarısına dayanmadığı için ona önemli bir fayda sağlamamıştır. Zira, ilk çarpışmada verdiği büyük kayıplardan ve uğradığı bozgunundan dolayı gözü bir hayli yılmış olan Laskaris, panik hâlinde kaçan Selçuklu ordusunu takip etmeye cesaret bile edememiştir. Bir an önce savaş meydanını terk edip, İznik'e dönmüştür. Dolayısıyla Laskaris'in hiçbir toprak kazancı olmamıştır.

- İmparator Laskaris, Keyhüsrev'in gafleti sonucunda galip sayılmışsa da kendisi ve başında bulunduğu devlet için henüz dış tehlike geçmiş sayılmazdı. Zira Türkiye Selçuklu ordusu, tamamen imha edilmiş değildi. Bu ordu, hâlâ büyük bir kuvvet olarak ayakta durmakta idi.

- Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Alaşehir savaşında talihsiz ölümü, İznik Rum İmparatoru Laskaris'e rahat bir nefes aldirmiştir. Sultan yaşamış olsaydı, hiç kuşkusuz Batı Anadolu'nun fethini tamamlamış olacaktı. Bu büyük başarı ise ona nasip olmamıştır.

- Alaşehir savaşı, Türkiye Selçuklu hükümdarlarının Batı Anadolu'daki gaza ve cihat faaliyetlerinin sonu olmuştur. Sultan I. Gıyâseddin'i takip eden Selçuklu hükümdarları, Batı Anadolu'da, eski Bizans'ın yerini alan devletlerle bir daha karşı karşıya gelmemişlerdir. Onlar, Batı Anadolu'nun fethi ve Türkleştirilme faaliyetini, sınırlarda yığılmış olan yoğun Türkmen kütlelerine ve onların ileride kuracak olduğu Türkmen Beyliklerine bırakacaklardır⁹⁸.

7-) Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Kişiliği ve Tarihte Oynadığı Rol

Gıyâseddin Keyhüsrev, Sultan II. Kılıç Arslan'ın 11 oğlundan en küçüğü idi. 1264 yılında doğmuştur⁹⁹. Annesi, Bizans'ın ünlü Komnenos hanedanına mensup bir aileden geliyordu¹⁰⁰. Sultan II. Kılıç Arslan, ülkesini oğulları arasında paylaştırırken Keyhüsrev'in idaresine Türkmen kütlelerinin yoğun olarak yaşadığı Batı Uçlarındaki Uluborlu ve Kütahya yöresini vermiştir.

Keyhüsrev, sağlığında babasının sevgisini, takdirini ve güvenini kazanmış bir melik idi. Babası ölmeden az önce onu kendisine veliht ve halef tayin etmiştir. Babasının ölümü üzerine, kardeşleri kabul edip onaylamasalar da Selçuklu tahtı fiilen kendisine kalmıştır (1192). Keyhüsrev, bu sırada 28 yaşında, yani hayatının

⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. **S. Koca**, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara 2013.

⁹⁹ **Baykara**, 1997: 7.

¹⁰⁰ **Anonim Selçuknâme**, 1952: 27; **Turan**, 1971: 237; **Kaya**, 2006: 13 dv.

baharında bulunuyordu. O, 1192 yılı ile tahtını ve iktidarını kaybettiği 1196 yılları arasında sadece Konya ve çevresi ile meliklik bölgesine hükmediyordu. Keyhüsrev'in bu sırada kardeşlerinin hâkimiyetine son verip devleti kendi hâkimiyeti altında birleştirme gibi bir niyeti, düşüncesi ve planı bulunmuyordu.

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in hayatını **1-) Meliklik dönemi** (1185-1192), **2-) Sürgün dönemi** (1196-1205), **3-) Hükümdarlık dönemi** şeklinde üç döneme ayırmak mümkündür. Bunlardan hükümdarlık dönemi, "**birinci saltanat dönemi** (1192-1196) ve **ikinci saltanat dönemi** (1205-1211)" olarak iki döneme ayrılmaktadır. Keyhüsrev, yukarıda görüldüğü gibi her iki hükümdarlık dönemi arasında bir de sürgün hayatı yaşamıştır.

Yedi yıllık meliklik hayatı, Keyhüsrev'e iktidara uygun politik tecrübeler ve yetenekler kazandırmıştır. Dokuz yıllık sürgün hayatı da ona olaylar karşısında soğukkanlı, dirayetli ve sabırlı olmayı öğretmiştir. Keyhüsrev'in birinci saltanat dönemi ise, dört yıl sürmüş olup onun ikinci saltanat döneminin tam bir ön hazırlığı şeklinde geçmiştir. Böylece o, ikinci saltanat dönemine başlarken hem devlet yönetiminde hem de savaş sanatında hayatının en olgun çağına ulaşmış idi. Keyhüsrev, bu sırada iktidar duygusunun en yoğun olduğu bir yaşta, yani 41 yaşında bulunuyordu.

Keyhüsrev, çocukluk ve gençlik yıllarında iyi bir eğitim görmüştür. Edebî kültüre ve sanata meyilliydi. Duygularını ve düşüncelerini manzum hâlinde ifade etmekte son derece yetenekli ve başarılıydı. Devrine göre iyi bir şair sayılmaktaydı. Onun güzel bir şiiri, İbn Bîbî kroniği vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Bu şiir, Sultan Keyhüsrev tarafından zamanın ünlü bilgini Şeyh Meceddedîn İshak'ı Konya'ya davet için yazılmış bir mektup idi. Sultan bu mektubu, Farsça ve manzum olarak yazmıştır¹⁰¹.

Sultan Keyhüsrev, bilime ve bilim adamına çok büyük değer verirdi. O, bilim adamlarının görüş ve düşüncelerine gözlerini ve kalbini daima açık tutmaktaydı. Devrin bilginleri, Keyhüsrev'in nezdinde özel bir himaye ve saygı görürdü. Sultan, bilim adamlarıyla bir hükümdar olarak değil, bir meslektaş ve arkadaş gibi sohbet ederdi. Onlarla, resmî bir tarzda değil, dert ortağı gibi içten gelen samimi duygularla görüşürdü. Sırlarını ve duygularını onlara açmaktan ve onlarla paylaşmaktan çekinmezdi. Bunlardan **Şeyh Meceddedîn İshak**, Sultan Keyhüsrev'in özel ilgisine ve takdirine mazhar olmuş seçkin bir bilim adamıydı. Sultan, oğlu melik İzzeddîn Keykâvus'un eğitimini ona emanet etmiştir¹⁰².

İnce eleyip sık dokuyan tarihçiler, onun şahsında kuvvetli bir devlet adamı özelliği görmüşlerdir. Sultan Keyhüsrev, devlet işlerinde son derece kararlı ve dikkatli hareket ederdi. Kararlarını aceleye getirmezdi. Herhangi bir meselede bir

¹⁰¹ İbn Bîbî, 1956: 91 vd.; 1996: I, 111 vdd.; Yazıcızâde Ali, 2009: 228-230.

¹⁰² İbn Bîbî, 1956: 91-93; 1996: I, 111-114; Yazıcızâde Ali, 2009: 231.

karara varmadan önce o meseleyi danışma meclisinde devlet adamları ve komutanlarla birlikte enine boyuna tartıştı. Meselâ Sultan Keyhüsrev, İznik Rum İmparatoru Laskaris'in üzerine düzenlediği seferin kararını danışma meclisinde uzun bir tartışmadan sonra almıştır. Yukarıda görüldüğü gibi, Sultan Keyhüsrev, bu mecliste devlet adamları ve komutanların fikirlerine ve görüşlerine önem vermek ve onlardan yararlanmakla birlikte son kararın kendisinde olmasına dikkat ve özen göstermiştir¹⁰³. Bundan amacı, devlet adamları ve komutanlar arasında fikir birliği sağlamak ve onları aynı gaye etrafında birleştirmektir. Sultan Keyhüsrev, Türk devlet geleneklerine uygun olan bu anlayışını hemen hemen bütün hükümdarlığı boyunca sürdürmüştür.

Sultan Keyhüsrev, tıpkı babası gibi hükümdarlık esasları ile başkomutanlık kılıcını bir arada tutabilen ender hükümdarların başında gelmekteydi¹⁰⁴. O, adâleti, her şeyin üzerinde tutan bir anlayışa sahipti. Dolayısıyla adâlet, onun idaresinin ruhunu ve özünü oluşturmaktaydı. Her büyük Türk hükümdarı gibi o da haftanın iki günü, yani pazartesi ve perşembe günleri, oruçlu olarak "**Mezalim Dîvânı**" veya "**Dâdgâh**" adı verilen yüksek mahkemeye çıkar, zulme ve haksızlığa uğrayanların davalarına bakardı. Sultan, yaptığı yargıda adâletin yerini bulması için hiç kimsenin kendisi ile akrabalık derecesine, soyuna, servetine, makamına, kültürüne ve inancına bakmazdı. Davacı ve davalı arasında güçlü, zayıf, zengin ve fakir farkı gözetmezdi. Uzmanlık isteyen şer'î davalara ise kendisi bakmaz, bunları kadıya havale ederdi¹⁰⁵.

Sultan Keyhüsrev'in, adâlet konusunda önemli bir anlayışı ve davranışı da şu idi: O, hak ve hukuk karşısında bütün tebaasına olduğu gibi kendisine de ayrıcalık ve üstünlük tanımazdı. Bunun için yılda bir defa kadının huzuruna çıkar ve kendisi hakkında şikâyet olup olmadığını sorardı. Şikâyet varsa, kadının yargısını ve hükmünü beklerdi¹⁰⁶. Bu davranışın hiç kuşkusuz bir örneğini başka milletlerin ve devletlerin hükümdarlarında görmek mümkün değildir. Onun bu adâlet anlayışını devrin kaynak yazarı İbn Bîbî, övgüyle belirtir ki, bu övgüler gerçektende isabetli ve yerindedir.

Sultan Keyhüsrev, cesur ve kahraman tabiatlı bir hükümdar idi. Başka bir deyişle bir kahramanda olması lâzım gelen bütün özellikler ve yetenekler onda da vardı. Kendisini sarayından çok, savaş meydanında mutlu hissederdi. O, gerektiği zaman kahraman bir savaşçı, yetenekli bir komutan gibi dövüşmesini ve galip gelmesini biliyordu. Kazandığı başarıyı, talihe ve rastlantıya bırakmaz, kendi gücü ve yetenekleriyle elde ederdi. Her türlü mücadelede kendisine

¹⁰³ İbn Bîbî, 1956: 103-105; 1996: I, 123-125; Yazıcızâde Ali, 2009: 231 vd.

¹⁰⁴ Devlet yönetiminde adâlet, hükümdarlık esasları, komutanlık özellikleri de kılıç ile temsil edilmiştir.

¹⁰⁵ İbn Bîbî, 1956: 93 vd.; 1996: I, 114; Yazıcızâde Ali, 2009: 231 vd.

¹⁰⁶ İbn Bîbî, 1956: 94; 1996: I, 114; Yazıcızâde Ali, 2009: 232.

güvenmek ve cesaret göstermek, bu hükümdarın başlıca özelliği idi. Tehlike karşısında korkuya kapılmamak ve sürpriz olaylar karşısında yılmamak, onun atalarından kalıtım yoluyla devraldığı en büyük miras idi.

Keyhüsrev, İstanbul'da sürgünde iken Bizans İmparatorunun huzurunda küstahlık eden bir Frank komutanına karşı tarihte az rastlanır bir güç ve cesaret örneği sergilemiştir. Onun bu olağanüstü cesareti, burada özellikle zikre değer. Zira bu olağanüstü cesaretin bir benzerini ancak romanlarda görmek mümkündür. Rivayet, bu olayın hikâyesini şöyle tasvir etmiştir:

Mazul (görevden alınmış, azledilmiş) Sultan Keyhüsrev, Bizans İmparatoru ile makamında sohbet ederken Bizans ordusunda görev yapan bir Frank komutanı izinsiz olarak İmparatorun huzuruna paldır küldür girip, ücretini alamadığı için şikâyetinde bulunmuş, bu hususta İmparatoru ağır ifadelerle aşağılayıp tehdit etmiştir. İmparator, itibarını ve onurunu beş paralık eden bu rezaleti kapatmak için ne kadar alttan aldıysa da durum değişmemiştir. Öte yandan Keyhüsrev, Frank komutanın küstahlığı karşısında kendisini daha fazla tutamamış, bir meydan okuma ile bu sergerdeyi Batı geleneklerine uygun olarak düelloya¹⁰⁷ davet etmiştir. Keyhüsrev'in bundan amacı, Türk kahramanlığını ve silâhşorluğunu Batı şövalyelerine göstermekti. Zira Keyhüsrev'in davranışlarına yön veren gerçek duygu ve düşünce bu idi. İmparator, düelloda kıymetli misafiri Keyhüsrev'in başına bir kaza gelmesinden korkarak, onu bu düşüncesinden vazgeçirmek istemiştir. Fakat Keyhüsrev'in kendisine olan güveni o kadar kuvvetliydi ki, mücadelenin tehlikesi onu korkutmuyordu. Bu yüzden İmparator, onu kararından vazgeçirememiştir¹⁰⁸.

Keyhüsrev'in fikrine göre, bu düellodan kendisinin elde edeceği galibiyet, aynı zamanda imparatorun da galibiyeti olacaktı. Çünkü bu galibiyet, özellikle imparatoru, korkusuz ve pervasız bir zorbanın elinden kurtarmış olacaktı. Aksi takdirde, yani Keyhüsrev yenilmesi hâlinde ise imparatorun bu yenilgiden kaybı olmayacaktı.

Düello için belirli bir yer, gün ve zaman tespit edildi. Taraflar o yer, gün ve zamanda zırhlarını giymiş, silâhlarını kuşanmış ve atlarına binmiş olarak er meydanına çıktılar. Frank komutanı, alacağı darbe yüzünden atından düşmemek için Batı şövalye geleneklerine uygun olarak kendisini atına sıkı bir şekilde bağlattı. Her iki tarafın da adamları, kendi kültürlerine ve inançlarına uygun olarak tezahüratta bulunmak için er meydanının kenarlarında grup grup saf tuttular. Çarpışma uzun sürmedi. Frank komutanı mızrakla arka arkaya taraftarlarını heyecanlandıran iki hamlede bulundu. Fakat Keyhüsrev, bu hamleleri kalkaniyle ustalıkla savuşturdu. Frank komutanın boşa çıkarılan

¹⁰⁷ Türk-İslâm kültüründe düellonun karşılığı "mübareze"dir.

¹⁰⁸ İbn Bîbî, 1956: 52-55;1996: I, 71-73; Yazıcızâde Ali, 2009: 195-197.

darbeleri maiyeti tarafından çılginca alkışlandı. Fakat Frankların duydukları sevinç pek kısa sürdü. Üçüncü hamleyi Keyhüsrev yaptı. Keyhüsrev, gürzüyle öyle isabetli ve kuvvetli bir darbe vurdu ki, bu darbe Frank komutanın yüzünün yarım tarafını alıp götürdü. Komutanın yüzü kan içinde kaldı. Kendisi de bayılıp at üzerindeki kontrolünü yitirdi. Tabiri caizse fırtınaya tutulmuş bir ağaç gibi atının üzerinde sallanmaya başladı. Eğer Frank komutanı düelloya çıkmadan önce kendisini atına sıkıca bağlatmamış olsaydı, çoktan yere düşmüş olacaktı. Bundan sonra Keyhüsrev'in vuracağı darbe, Frank komutanın işini tamamen bitirecekti. Bu durumu fark etmiş olan Frank komutanın maiyeti, komutanlarını bu tehlikeli durumdan kurtarmak için Keyhüsrev ve maiyetinin üzerine yürüyüp kavga çıkarmak istediler. İmparator, Bizans askerlerine verdiği emirle Frankların kavgasına engel oldu. Keyhüsrev ve maiyetini de, Mavrozomes adındaki bir devlet adamının, yeri ve adı belirtilmeyen bir adada bulunan malikânesine göndererek, emniyet altına aldırdı¹⁰⁹.

Sultan Keyhüsrev, karakter olarak hem hanedanlarının erdemlerini hem de kusurlarını üzerinde taşıyan bir hükümdar idi. O, ikinci defa tahta çıktığında hanedanlarının itibarını iki adî cinayetle kirlenmiştir. Bunlardan biri Kadı Tirmizî'nin, diğeri yeğeni III Kılıç Arslan'ın idamıdır¹¹⁰. Bu iki adî cinayet, Sultan Keyhüsrev'in itibarını son derece zedelemiştir. Her iki cinayetin de temelinde Keyhüsrev'in iktidarı için duymuş olduğu korku ve endişe bulunmaktadır. Eğer bu korku ve endişe olmasaydı, hiç kuşkusuz Sultan Keyhüsrev'in yeğeni ve Kadı Tirmizî karşısındaki davranışı daha da farklı olacaktı.

Gıyâseddin Keyhüsrev, yeğeni III. Kılıç Arslan'ın kendi isteği ile tahttan feragat etmesi sonucunda tahta çıkmışsa da, onun kafası ve ruhu daha önce kendisinin tahtan indirilmesi ve sürgüne gönderilmesi ile ilgili olayların etkisi altındadır. Bu etki, kendi hayatı ve tahtı için III. Kılıç Arslan'ı tehlikeli kılmaktaydı. Başka bir deyişle yeğenin varlığı, Keyhüsrev'in geleceğe güvenle bakmasını engellemektedir. Bu yüzden Keyhüsrev, sözünde durmamış, hem tarihe karşı hem de kardeşine (Süleymanşâh) ve yeğenine karşı ihanetin en kötü örneğini sergilemiştir. Hâlbuki sözünde durmak, günümüzde olduğu gibi Ortaçağ devletlerinde de devlet adamları için yüz ağartıcı ve saygın bir davranış olarak görülmektedir. Üstelik kardeşi II. Süleymanşâh, Keyhüsrev'i tahtan indirirken ne onun hayatına ne de oğullarının hayatına dokunmuştu. Burada Keyhüsrev'in göstermiş olduğu vefasızlık örneği ise Selçuklu hanedanının yaygın şöhreti üzerine ağır bir darbe olmuştur.

Öte yandan Kadı Tirmizî'nin katlinin sorumluluğunu da sadece Sultan Keyhüsrev'in omuzlarına yüklemek doğru değildir. Zira tahta yeni çıkan

¹⁰⁹ İbn Bîbî, 1956: 54-57; 1996: I, 73-76; Yazıcızâde Ali, 2009: 195-201.

¹¹⁰ İbn Bîbî, 1956: 88, 94 vd.; 1996: I, 108, 115; Yazıcızâde Ali, 2009: 225, 232 vd..

hükümdara gerçekleri ulaştıracak yollar ve kanallar genellikle kapalıdır. O, olup biteni kendi gözleriyle değil, etrafını sarmış bir avuç kişinin gözleriyle görmeye başlar. Bu kişiler de doğruyu yanlış, yanlış da doğru olarak gösterebilirler. Nitekim Kadı Tirmizî'nun idamı, gizli fesat odaklarının bir faaliyeti olarak meydana gelmiştir. Hâlbuki gerçek, Sultanın basit bir araştırma yapması ile ortaya çıkabilecek bir durumdaydı. Sultanın buradaki hatası ve kusuru ise, basit bir araştırma sonucunda ortaya çıkabilecek gerçeklere sırtını çevirmiş ve safsataya inanmış olmasıdır¹¹¹.

Sultan Keyhüsrev, hayatını ve iktidarını son derece kötü etkileyen meşum bu iki olayın etkisinden kendisini çabuk kurtarmıştır. O, kısa sürede iç ve dış politikada elde ettiği başarılarla üzerinde oturduğu tahta lâıyk bir hükümdar hâline gelmiştir. Özellikle babasının (II. Kılıç Arslan) hedef edinip de ulaşamadığı gayeleri gerçekleştirmiştir. O, hükümdar olarak adil ve koruyucu, fatih olarak alçak gönüllü, insanî erdemler bakımından da merhametli ve hoşgörülü idi. Kabalıktan, zorbalıktan, gösterişten ve şatafattan hoşlanmazdı. Yukarıda görüldüğü gibi o, yabancı bir çevrede olmasına rağmen hayatını ortaya koyarak, Bizans İmparatorunu pervasız ve korkusuz bir zorbanın tehdidinden ve tahakkümünden kurtarmıştır.

Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in kısa saltanat döneminde iç ve dış politika bakımından Türk tarihine damgasını vuran iki büyük ve önemli başarısı bulunmaktadır. Bunlardan biri, devleti sarılmış bir kara devleti olmaktan kurtarıp doğal sınırlarına ulaştırmak, diğeri de Selçuklu ekonomisini dış dünyaya açmak ve onunla bütünleştirmektir. Sultan Keyhüsrev, izlediği bu iç ve dış siyasetlerde daima sağlam ve taviz vermez bir tutum içinde olmuştur, Daha da önemlisi o, bu başarılı politikalarla halkının sevgisini, müttefiklerinin güvenini, düşmanlarının da takdirini kazanmıştır.

Doğal sınırlar derken aşılması güç denizler, göller, boğazlar, ırmaklar, yüksek sıradağlar, bataklıklar ve kumlu çöller gibi büyük coğrafya parçalarını kastediyoruz. Anadolu'nun en önemli doğal sınırları, bu ülkeyi kuzeyden, batıdan ve güneyden saran ve İstanbul ve Çanakkale boğazları ile birleştirilmiş olan denizlerdir. Bu denizler, günümüzde olduğu gibi tarihte de Anadolu'da kurulmuş Türk devletleri için âdeta kader belirleyici bir rol oynamışlardır. Bu doğal sınırlar, her şeyden önce, istilâları ve işgalleri son derece zorlaştırdıkları gibi savunmayı da aynı derecede kolaylaştırmışlardır. Üstelik bu denizler,

¹¹¹ Teşebbüsünde başarısızlığa uğrayan her hükümdar ve komutan, başarısızlığının sebebini genellikle ihanete bağlar. Bu, âdeta tarihin değişmez bir kuralı gibidir. Keyhüsrev'in Konya kuşatmasında da durum böyle olmuştur. Kadı Tirmizî, suçsuzluğunu ispat etmek için hiç kuşkusuz çırpınıp durmuştur. Fakat bir fikir veya iddia, yalan ve iftiradan ibaret bile olsa, onun yalanlamak veya reddetmek yoluyla ortadan kaldırılması veya etkisinin yok edilmesi mümkün değildir.

Anadolu'yu temel almış Türk devletlerinin dış dünyaya açılmalarında da büyük kolaylık sağlamışlardır.

Yukarıda belirtildiği gibi, Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, devrine damgasını vuran başka bir reform daha gerçekleştirilmiştir ki, bu reform ekonomi alanındadır. Özellikle dış dünya kapalı olan Selçuklu ekonomisi, Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in yetenekli elleriyle dış dünyaya açılmış ve onunla bütünleştirilmiştir. Bu suretle ekonomik faaliyetlerde canlılık ve hareketlilik (economic mobility) yaratılmıştır. Bu reform sonucunda Batı ve İslâm ülkeleri ile Anadolu arasında mal akışı son derece hızlanmıştır. Kuzey-güney ve doğu-batı yolları üzerinde işleyen ticaret kervanları da Sultan Keyhüsrev'in aldığı tedbirler sayesinde güven içinde gidip gelmiştir. Böylece Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu politikası ve anlayışı, Anadolu'da kök salmış ve o nispette de zengin ürünler vermiştir. Özellikle Selçuklu ticareti, onun ve oğullarının (İzzeddin Keykavus ve Alâeddin Keykubâd) zamanında en parlak devrini yaşayacaktır.

Sultan Keyhüsrev, ticaret yollarının kapanması ve tüccarların da mallarını ve sermayelerini kaybetmeleri karşısında duyarsız ve ilgisiz kalmamıştır. O, malları soyulan tüccarların zararlarını, ilk defa devlet hazinesinden ödeme yoluna giderek, ekonomik politikada başka bir reform daha gerçekleştirmiştir. Bu, hiç kuşkusuz, ticarî faaliyetleri güvence altına alan bir çeşit devlet sigortası olup zamanına göre ileri bir anlayışı temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahbâr-ı Selâcık-a-yı Rûm, haz. Muhammed Cevad Meşkur, Tehran 1350/1971.
- Ahmed bin Mahmûd, Selçuk-nâme, I-II., haz. E. Merçil, İstanbul 1977.
- Aksarayî, (Kerîmüddîn Mahmûd); Müsâmeretü'l-Ahbâr, yay. O. Turan, Ankara 1944; çev. M. Öztürk, Ankara 2000; Die Seldschuken Geschichte der Aksarayî, Alm. çev. F. Işiltan, Leipzig 1943.
- Anonim Selçuk-nâme, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, III, yay. ve çev. F. N. Uzluk, Ankara 1952.
- ATEŞ, Ahmet; Hicrî VI-VIII (XII-XIX. Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler, TM, VII, VIII/2, (1945), s. 94-135. 1945.
- BAYKARA, Tuncer; Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara 1985.
- CAHEN, Claude; Pre-Ottoman Turkey, London 1968; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, çev. Y. Moran, İstanbul 1984.
- Cenabî Mustafa Edendi, el-'Aylemü'z-Zâhir fî Ahvâli'l-Evâil ve'l-Evâhir, henüz basılmamış yüksek lisans tezi, haz. M.Kesik, İstanbul 1994.
- ÇAY, Abdulhalûk; II. Kılıç Arslan, Ankara 1987.
- DÂNİŞMEND, İsmail Hami; Türklük Meseleleri, İstanbul 1966.
- Ebû'l-Ferec, Ebû'l-Ferec Tarihi, I-II., çev. Ö. R. Doğrul, Ankara, 1945-1950.
- GORDLEVSKİ, V.; Anadolu Selçuklu Devleti, çev. A. Yaran, Ankara 1988.
- İbn Bîbî (Hüseyn b. Muhammed Ali el-Ca'ferî), (1956, 1957, 1996, 1902, 1959); el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye, Ankara; yay. N. Lugal-A. S. Erzi, I, Ankara; çev. M. Öztürk, I, II, Ankara; Yazıcızâde Ali, Histoire des Seldjoudides D'Asie Mieuse, III, IV, yay. Th. Houtsma, Leiden; Duda, W. H.; Die Seltchukengeschichte des Ibn Bibi, Copenhagen.
- İbn Bibi, (Hüseyn b. Muhammed Ali el-Ca'ferî); el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye, Ankara 1956, yay. N. Lugal-A. S. Erzi, I, Ankara 1957; çev. M. Öztürk, I, Ankara 1996.
- İbn Bîbî, Selçuknâme (muhtasar İbn Bîbî), çev. M. H. Yınanç, 2007 Ankara.
- İbn Vâsıl, Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâr Benî Eyyûb, III, Kahire 1953-60.
- İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fî't-Târîh, XII, yay. C.J. Tornberg, Beyrut 1979; çev. A. Özeydin, XII, İstanbul 1987.
- KAFESOĞLU, İbrahim; Selçuklu Tarihi, İstanbul 1972.
- Kaya, Selim; I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211), Ankara 2006.
- KIENITZ, Friedrich Karl; Büyük Sancağın Gölgesinde, Tercüman 1001 Temel Eser, tarihsiz.
- KOCA, Salim, Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür, Ankara 2005.
- KOCA, Salim; Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220), Ankara 1997.
- KOCA, Salim; Türk Kültürünün Temelleri, II, Trabzon 2000.
- KOCA, Salim; Türkiye Selçukluları Tarihi, II., Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176), Çorum 2003.
- KOCA, Salim, Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, Ankara 2013.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; Malazgirt Meydan Muharebesinde Rol Oynayan Unsurlar, Millî Kültür, I/8, (1977), 6-11.

- KÖYMEN, Mehmet Altay; Miriyokefalon Meydan Muharebesi, Millî Kültür, I/9, (19977), 26-30.
- MERÇİL, Erdoğan; Selçuklular'da Emîr-i Dâd Müessesesi, Belleten, 225, (1996).s. 21-32.
- MERÇİL, Erdoğan; Na'l Baha ve Kullanılışına Dair Örnekler, Belleten, LX, 227, (1996), 21-32
- MICHEL LE SYRIEN, Cronique de Michel le Syrien, III., Fr. çev. J. B. Chabot, Paris 1905.
- MÎRHÂND; Ravzatu's-Safâ, çev. E. Göksu, Ankara 2015
- MÛNECCİMBAŞI, (Ahmed bin Lütfullah); Câmîü'd-Düvel, Selçuklular Tarihi, I, II, yay. ve çev. A. Öngül, İzmir 2001.
- NİĞDELİ KADI AHMED, el-Veledü's-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halîk, haz. A. Ertuğrul, I-II, Ankara 2015.
- NİKETAS Khoniates, Historia, çev. I. Demirkent, İstanbul 1913.
- NİKETAS, Theodar I. Laskaris 1204-22, ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev, çev. M. Eren, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, III, Ankara 1971, s. 593-610.
- OSTROGORSKY, Georg; Bizans Devleti Tarihi, çev. F. Işıltan, Ankara 1986..
- SAVVİDES, A. G. C.; Byzantium in Near Est, Selanik 1981.
-